

تحلیل مؤلفه‌های تأثیرگذار فرهنگ ملی ایران بر قدرت

منطقه‌ای ایران در غرب آسیا با رویکرد کیفی

حسین یعقوبی^۱, مهناز گودرزی^{۲*}, مهرداد صادقی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۰۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۰۲

فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیست پنجم، شماره ۹۶، پاییز ۱۴۰۱

20.1001.1.1735501.1401.25.96.3.2

چکیده

تحلیل مؤلفه‌های تأثیرگذار فرهنگ ملی ایران بر قدرت منطقه‌ای ایران در غرب آسیا هدف این پژوهش می‌باشد. فرهنگ ملی شامل کلیه افکار، عقاید، رسوم و احساساتی که افراد یک ملت از یکدیگر آموخته‌اند... روش این پژوهش با رویکرد کیفی و با روش تحلیل محتوا متکی به مصاحبه است، جامعه آماری مشتمل بر ۳۰ نفر از نخبگان حوزه فرهنگ ملی شامل: استادی دانشگاه استان اصفهان و خارج از استان، مراکز فرهنگی و مدیران راهبردی می‌باشد. بر اساس الگوی مفهومی ترسیم شده به‌منظور تعیین رابطه بین گویه‌ها، ابعاد و موضوع، پرسشنامه ضریب لاوشه تدوین و در جامعه خبرگی توزیع، جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل گردیده است.

بر اساس فرمول ضریب لاوشه و تحلیل عاملی از ۱۱۹ شاخص کلی فرهنگ ملی ۷۹ شاخص که بعد از ۴۰ و بعد دینی و ارزشی ۳۹ و قدرت منطقه‌ای ۳۹ شاخص طراحی شده و ۱۱۶ شاخص پرسشنامه بار عاملی بالاتر از ۰/۳۰ داشته و روابی همگی تائید گردیده است و ۴ شاخص که مربوط به بُعد ملی از مؤلفه‌های موقعیت سرزمینی، میهمان‌نوازی، عناصر قومی مذهبی بوده زیر عدد ۰/۳۳ بوده و حذف گردیده است، بر اساس آلفای کرونباخ برای پرسشنامه فرهنگ ملی با ابعاد ملی (۰/۹۵۰) و دینی (۰/۹۶۰) برابر با (۰/۹۷۲) و برای پرسشنامه قدرت منطقه‌ای با (۰/۸۹۶) محاسبه شده است و با توجه به مقادیر ضریب آلفای کرونباخ، می‌توان استنباط نمود که ابزار پژوهش از پایایی نسبتاً مطلوبی برخوردار است.

وازگان کلیدی:

فرهنگ ملی، قدرت منطقه‌ای، مردم‌سالاری دینی، ولایت‌فقیه، مهدویت

^۱- دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوارسگان)، ایران yobi40@yahoo.com

^۲- دانشیار گروه روابط بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوارسگان)، ایران (تویسته مسئول) odarzi@khuisf.ac.ir

^۳- استادیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوارسگان)، ایران Mehr.sadeghi@khuisf.ac.ir

۱- مقدمه و بیان مسأله

۱-۱- مقدمه موضوع

فصلنامه علمی پژوهشی (مطالعات راهبردی پیشخواست نهضت شماره ۹۵/۱، پاییز ۱۴۰۱)

از آنجاکه غنا و عمق هر فرهنگی تا حد زیادی بسته به قدمت آن فرهنگ می‌باشد، فرهنگ ملی ایرانی باسابقه‌ای طولانی و در مواجهه با تنگناهای گوناگون آبدیده شده و استحکام لازم را به دست آورده است. اطمینان ایرانی از زیربنای فرهنگی خود باعث شده که او از زمان تشکیل اولین امپراتوری جهان به دست خود تاکنون، از طرح فرهنگ‌های دیگر در کنار فرهنگ خود نهراسد. بدین ترتیب، فرهنگ ایرانی از تجربیات فرهنگی دیگران، استفاده کرده و به رشد و ترقی خود ادامه داده است. ایرانیان هنگامی که از اصول و ویژگی‌های انسان دوستانه و مترقی فرهنگ اسلامی آگاهی پیدا کردند، آن را با آغوش باز پذیرفتند و با گرایش ایرانیان به فرهنگ اسلامی، بر روی ریشه و شجره طیبه توحید. به عنوان محور فرهنگ اسلامی - درختی تنومند به وجود آمد که باعث شد فرهنگ و تمدن اسلامی در سراسر جهان و مناطق مختلف پیرامونی از جمله غرب آسیا گسترش یابد و بدون شک، گسترش فرهنگ اسلامی، مدیون استفاده از تجربیات طولانی ایرانیان با فرهنگ بود. باروی کار آمدن جمهوری اسلامی ایران، توجه به فرهنگ اسلامی و ایرانی در رأس کارها قرار گرفت. این امر از آنجا اهمیت پیدا کرد که پیروزی انقلاب اسلامی مدیون تکیه کردن رهبران آن به فرهنگ اسلامی و ایرانی بود. از آنجاکه جامعه ایرانی جامعه‌ای دینی و مذهبی است، طبیعتاً فرهنگی و دارای خواست‌ها و آرمان‌های فرهنگی است. چنین جامعه‌ای با جوامع مادی و دنیوی که تنها به مسائل مادی زندگی می‌اندیشد و فرهنگ و هنر را به عنوان تأمین‌کننده نیاز شخصی خویش می‌شناسد، تفاوت عمیق دارد.

هرچه فرهنگی اسلامی، ایرانی و انقلابی در منطقه غرب آسیا ارتقاء یابد، حوزه‌ی قدرت سازی جمهوری اسلامی ایران در روابط بین‌الملل در سطح جهانی و منطقه‌ای تقویت خواهد شد که لزوم چنین امر مهمی اتخاذ تدبیر خاص و ویژه و راهبردی می‌باشد.

بنابراین سؤال اصلی تحقیق عبارت است از اینکه مؤلفه‌های تأثیرگذار فرهنگ ملی ایران بر قدرت منطقه‌ای ایران در غرب آسیا کدامند؟ هدف اصلی: تدوین مؤلفه‌های تأثیرگذار فرهنگ ملی ایران بر قدرت منطقه‌ای ایران در غرب آسیا

هدف فرعی: تعیین مؤلفه‌های فرهنگ ملی ایران بر قدرت منطقه‌ای ایران در غرب آسیا

سؤال فرعی: مؤلفه‌های فرهنگ ملی ایران شامل چه مواردی هستند؟

۱-۲- اهمیت پژوهش

مهمترین ویژگی انقلاب اسلامی ایران ماهیت فکری و فرهنگی و هویتی آن است، شناخت ارزش‌ها و ویژگی‌های موجود در فرهنگ ملی از آن جهت که در تکوین هویت و استمرار موقعیت داخلی و خارجی نقش مهمی دارد بسیار ضروری است و از آنجاکه مهمترین عامل

تأثیرگذاری بر منطقه غرب آسیا بعد ایدئولوژیک بوده و این بعد از توانمندی بسیاری برای تأثیر نهادن بر جغرافیای جهان اسلام برخوردار بوده است و ایران با انتخاب رویکرد تعامل با کشورهای غرب آسیا که مکتب اسلام در آن به عنوان وجه مشترک تمامی ملت هاست و فرهنگ و تمدن ایران را به عنوان میراث تاریخی خود می داند در تلاش است فرهنگ خود را برای همگرایی بیشتر با فرهنگ و هویت ملی و اسلامی این منطقه توسعه دهد. یکی از بهترین و منطقی ترین و بالاهمیت ترین راه برای تقویت قدرت منطقه ای ایران در منطقه شناسایی دقیق مؤلفه های تأثیرگذار فرهنگ ملی بر قدرت منطقه ای ایران می باشد اهمیت موضوع این بوده که واقعاً عوامل و شاخص های فرهنگی از بعد ملی و ملی گرایی باعث نفوذ و قدرت منطقه ای ایران شده است یا شاخص های اسلامی که وجه مشترک بسیاری با کشورهای منطقه ای از بعد اعتقادی و ارزشی داریم و دغدغه ذهنی این بوده که با انجام این تحقیق کدام یک از این دو بال ارجحیت بیشتری در نقش آفرینی ایران در منطقه غرب آسیا داشته است. تفکیک مفاهیم هویت ایرانی و اسلامی و انقلابی همراه با مؤلفه های گوناگون آن کار آسانی نیست. این تفکیک و در هم تنیدگی را در بسیاری از مؤلفه ها موجود میان هویت ایرانی و انقلابی یا هویت دینی و انقلابی نیز می توان یافت در تلقی از اینکه در دفاع مقدس، انگیزه اصلی دفاع، دینی یا ملی بوده هم در بنای آن برای دفاع از سرزمین مؤثر بوده است که قطعاً هر دو انگیزه بوده شاهد این در هم تنیدگی در طول ۲۰۰ سال گذشته در مقاطع مختلف تاریخی بهوضوح دیده شده است مانند جنگ های ایران و روسیه، نهضت تنبکو، مشروطه، ملی کردن صنعت نفت، انقلاب اسلامی و... که با توجه به این گونه موارد هدف ما در دو بعد ایرانی و اسلامی که ذات هویتی ما هست باید مدنظر قرارداد و از آن ها غافل نشد و ضرورت دارد برنامه ریزان و سیاست گذاران سیاست خارجی و نهادهای فرهنگی، پارلمانی و دیپلماسی توجه کافی به این مسئله نموده و شرایط و ظرفیت های لازم جهت تحقق کامل برای نائل شدن به قدرت برتر منطقه ای را فراهم و مهیا سازند.

۱-۳- بیان مسئله

فرهنگ ملی شامل کلیه افکار، عقاید، رسوم و احساساتی که افراد یک ملت از یکدیگر آموخته اند و از دیرباز برای شرح کیفیت زندگی جامعه انسانی بکار برده شده است. فرهنگ ملی را یک کنشگر خاص در یک دوره نمی سازد، بلکه این فرهنگ حاصل کنش هایی است که کم و بیش از گذشته واقعیت کنونی زندگی مردم پیوند خورده است (جردن،^۱ ۱۳۸۰: ۱۱)

فرهنگ ملی نه فرهنگ عامه است و نه عوام‌گرایی فرهنگ ملی رامی توان مجموعه کلی تلاش‌های فکری مردم بهمنظور توصیف، توجیه و ستایش اقداماتی دانست که خودشان را بر اساس آن می‌سازند و وجودشان را حفظ می‌کنند) جوکار و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۶۰).

از نظر هافتست، فرهنگ متشكل از دو بخش اصلی اعمال و ارزش‌ها است و هسته فرهنگ به‌وسیله ارزش‌ها شکل می‌گیرد، هافتست فرهنگ ملی کشورها را بر اساس مؤلفه‌های ارزشی مختلف مورد مطالعه قرار می‌دهد) تسلیمی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۳۰).

فرهنگ ملی بر فرآیند سیاست‌گذاری خارجی و تعیین اولویت‌بندی، سطح یابی و یا ارزش‌گذاری اهداف سیاست خارجی تأثیرگذار است فرهنگ ملی هر کشور از طریق تأثیرپذیری نخبگان از متغیرهای فرهنگی در سیاست‌گذاری، تعیین اولویت‌ها و سلسله‌مراتب اهداف ملی در سیاست خارجی، جهت‌گیری‌ها و راهبردهای کلان آن، تأثیرگذاری بر نوع تعاملات و روابط آن کشور و سایر دولتها در نظام بین‌الملل و نفوذ عناصر فرهنگی بر نهادها و سازمان‌های اجرایی سیاست خارجی و حتی تأثیر آن از طریق فرهنگ توده و افکار عمومی جامعه بر نهادهای تصمیم‌گیرنده بر سیاست خارجی یک کشور تأثیر می‌گذارد (موسوی زاده، ۱۳۸۷: ۱۹۶).

از مؤلفه‌های پویای فرهنگ ملی جمهوری اسلامی که بر اساس مدل مفهومی چند مورد آن بررسی شده است، می‌توان طبق جدول زیر اشاره نمود:

جدول ۱ ابعاد فرهنگ ملی

ردیف	ابعاد فرهنگ ملی	بعضی از مؤلفه‌های فرهنگ ملی	منابع
۱	بعد ملی	آداب و رسوم و سنن	(مبینی، ۱۳۹۴: ۴۱۴)
۲		موقعیت سرزمینی	
۳		مهمازنوازی و جذب گردشگر	
۴	بعد ملی	تاریخ و فرهنگ و تمدن ایرانی اسلامی	(کاووسی، ۱۳۹۴: ۹)
۵		عناصر قومی و مذهبی	(صادقی، ۱۳۸۷: ۲۶۳)
۶	بعد ملی	استکبارستیزی	(صادقی، ۱۳۸۷: ۲۶۳)
۷		کمکهای بشردوستانه	
۸		شهادت‌طلبی، ایثار و روحیه عاشورایی و پسیجی	(مشیرزاده و کافی، ۱۳۹۶)

(نخعی، ۱۳۷۶: ۱۰۹)	پشتیبانی و حمایت از جنبش‌های آزادی‌بخش	ارزشی دینی	۲
(عبدی، ۱۳۸۵)	دفاع از نظام و ارزش‌های اسلامی		۳
(حیدری و قربی، ۱۳۹۸)	الگوی مردم‌سالاری دینی		۴
(محمدی، ۱۳۷۷: ۱۰)	ولایت‌فقیه		۵
(دهشیری، ۱۳۸۰: ۱۰)	انتظار و منجی گرایی		۶

جدول ۲: قدرت منطقه‌ای

ردیف	قدرت منطقه‌ای	مؤلفه‌ها	منابع
۱	ژئوکالچر ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک ژئوکونومیک قدرت دفاعی و نظامی خود بنیادی	ژئوکالچر	(پیشگاهی فرد و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۳۹۴)
۲		ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک	(عزتی، ۱۳۹۰)
۳		ژئوکونومیک	(حافظ نیا، ۱۳۸۵)
۴		قدرت دفاعی و نظامی	(زرقانی، ۱۳۸۹: ۱۳۹۸)
۵		خود بنیادی	(کتابی، ۱۳۹۸)

فرهنگ ملی به عنوان پشتونه و اساس هویت ملی مطرح است. فرهنگی که دارای دو جنبه مادی و معنوی است که مؤلفه‌های اشاره شده ایرانی و اسلامی به گونه‌ای از هویت، اعتقادات و باورهای ما شکل‌گرفته و به صورت دو بال اعمال موجودیت می‌نمایند، این مؤلفه‌ها به دلیل ساختار هویتی جمهوری اسلامی ایران، قابلیت هم‌افزایی و اقتدار ملی را بازتعریف کرده و به عنوان منابع قدرت نرم ظرفیت بالایی برای امنیت کشور داشته و می‌توانند تأثیرگذاری بسیار زیادی در قدرت منطقه‌ای ایران خصوصاً در غرب آسیا به دلیل قربات‌هایی از این جنس در تعدادی از کشورهای این منطقه داشته باشد، اعتقاد به سیاست و پویایی فرهنگ و هویت ملی و تعامل آن با دیگر فرهنگ‌ها و هویت‌ها از محورهای مشترکی است که سعی شده در این تحقیق مورد توجه قرار گیرد و هردو بعد در کنار هم موربدبخت واقع شوند هرچند ممکن است اظهارنظرهای متفاوتی در مورد هر کدام از ابعاد ملی و اسلامی با توجه به خصوصیات منطقه وجود داشته باشد و زمینه پذیرش و یا عدم پذیرش هر مؤلفه را به همراه داشته باشد.

جمهوری اسلامی ایران به دلایل مختلف مانند قرار گرفتن در آسیای غربی و داشتن بیشترین مرز با خلیج فارس و تنگه راهبردی هرمز و قرار داشتن در حلقه پیوند مناطق آسیای جنوبی، آسیای مرکزی، قفقاز، شرق مدیترانه و خلیج فارس، داشتن منابع معدنی ارزشمند از جمله نفت و گاز، مس، جمعیت جوان، پیشرفت‌هه قابل توجه نظامی، علمی و فناوری هسته‌ای و پژوهشی دارای یک موقعیت ویژه راهبردی در منطقه غرب آسیا به حساب می‌آید. به جهت دغدغه اصلی از بروز سیاری از کمکاری‌ها و مشکلات و ضعف‌های سازمانی در سطح کلان مدیریتی و سوابق و تجربیات تلح گذشته و از دست دادن بسیاری از فرصت‌ها در مناطق حساسی مانند آسیای مرکزی و قفقاز لذا در این پژوهش تلاش شده به تحلیل مؤلفه‌های تأثیرگذار فرهنگ ملی ایران بر اساس مدل مفهومی پرداخته و نقش این مؤلفه‌ها بر قدرت منطقه‌ای ایران در غرب آسیا خصوصاً در کشورهای محور مقاومت (عراق، سوریه، لبنان، یمن) داشته است و بررسی نقاط ضعف و قوت و ارائه راهکارها و پیشنهادها مدنظر می‌باشد.

۲- ادبیات موضوع و پیشینه

۱-۲- ادبیات نظری

۱-۱-۱- فرهنگ ملی^۱

فرهنگ ملی را می‌توان نظام باورها، مفروضات و ارزش‌های اساسی و الگوهای رفتاری باثبتات و ریشه‌دار یک ملت و عموماً در مرزهای جغرافیایی یک کشور دانست که طی دهه‌ها و قرن‌ها ایجاد و تثبیت شده است و به یک ملت هویت می‌بخشد. بهزعم هافت‌ست، هر چه از سطح ملی به سطح سازمان حرکت می‌کنیم، ضمن تغییر در مکان جامعه‌پذیری، نقش ارزش‌ها در مجموعه فرهنگ کاسته شده و نقش اعمال و رفتارها افزایش می‌یابد (تسلیمی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۵۵).

سیاست کلی کشور باید عبارت باشد از حفظ و پرداخت و واگستگی شدید و کامل به فرهنگ ملی. بالته جزو مهم‌ترین ارکان فرهنگ ملی، اسلام است. ما مردم ایران مفترخیم که از ۱۳۵۰ سال قبل، فرهنگ، زبان، آداب، عادات، لباس و همه‌چیزمان با اسلام آمیخته شده است. شاید هیچ ملت دیگری این‌گونه با اسلام آمیخته نشد که ما شدیم. اسلام و آداب و فرهنگ اسلامی، جزو فرهنگ ملی ماست «ملی» در اینجا، مقابل «اسلامی» نیست؛ عین همان اسلامی است.

¹National culture

فرهنگ ملی یعنی «فرهنگ خودی» فرنگ خودی، باید حفظ شود. البته فرنگ خودی از فرنگ‌های دیگر هم وام می‌گیرد؛ حرفی نداریم. «اطلبوا العلم ولو بالصین.» این هم فرنگ است (بيانات رهبری، ۱۳۷۲)

هاستد^۱ راجع به فرنگ در مفهوم برنامه‌ریزی ذهنی بحث می‌کند وی می‌گوید سه سطح مجزا در برنامه‌ریزی ذهنی انسان‌ها وجود دارد. سطح پایه، طبیعت انسان است که همگانی و موروثی است. در محدودترین سطح شخصیت قرار دارد که بین اشخاص متمایز است و بخشی موروثی و بخشی دیگر اکتسابی است، بین این دو سطح فرنگ قرار دارد که مختص یک گروه و یا اجتماعی از مردم مانند یک ملت، یک قوم و یا سازمان دیده می‌شود و فرنگ همیشه اکتسابی است (راجی، ۱۳۹۷: ۱۸).

بر اساس گفته هاستد، فرنگ خود را در سطوح مختلف نمایان می‌سازد در سطحی ترین شکل شامل اصطلاحات، طرز لباس پوشیدن، حالت مو و نظایر آن است، در سطحی عمیق‌تر شاهد قهرمانان فرنگ هستیم این‌ها افادی زنده یا مرده و واقعی یا اسطوره‌هایی هستند که ارزشمند شمرده شده و الگویی برای نحوه رفتار هستند سطح بعدی شامل مذهب و شعائر است بدین‌وسیله فعالیت‌هایی که شاید واقعاً غیرضروری باشند ولی از نظر اجتماعی ضروری هستند، معنا پیدا می‌کنند و هسته فرنگ به‌وسیله ارزش‌ها شکل می‌گیرد (رحمان سرشت و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۵).

فرهنگ ملی در دو بعد هویت ملی و دینی و ارزشی تقسیم شده است.

- ملی

هویت ملی، مجموعه‌ای از گرایش‌ها و نگرش‌های مثبت نسبت به عوامل، عناصر و الگوهای هویتبخش و یکپارچه کننده در سطح هر کشور به عنوان یک واحد سیاسی است و اساس هویت ملی، احساس تعلق و تعهد به واحد اجتماع ملی است که بیشتر در قلمرو مرزهای ملی معنا پیدا می‌کند (میر محمدی، ۱۳۸۳: ۲۶) که مهم‌ترین عناصر تشکیل‌دهنده هویت ملی را می‌توان در موارد زیر بیان کرد:

۱- وجود سازمان سیاسی واحد ۲- فرنگ، زبان و دین مشترک ۳- پیشینه مشترک تاریخی ۴- سرزمین مشترک (گودرزی، ۱۳۸۵: ۲۶)

- بعد دینی و ارزشی

هویت دینی را می‌توان مجموعه‌ای شناختی، اعتقادی و روانی شامل ارزش‌ها، هنجارها، باورها، احساسات، نمادها، طرز تلقی‌ها و آگاهی‌های مختص به یک خود فردی- اجتماعی دانست که حول یک محور غایی (مفهوم مقدس) سازمان یافته است و با اثرگذاری بر کنش‌های اجتماعی، از یکسو، سبب همبستگی و انسجام درون‌گروهی (دون دینی) در میان اعضای گروه (دین‌داران) می‌شود و از

^۱ Hafsted

۲-۱-۲-قدرت منطقه‌ای^۱

سوی دیگر موجبات تمایزات برون گروهی (بروندینی) را با دیگر افراد و گروه‌ها فراهم می‌آورد (رئوفی، ۱۳۸۹: ۱۰۵).

واژه‌ای است که استفاده از آن در تجزیه و تحلیل‌های مربوط به امور بین‌المللی بسیار رایج است، این واژه که بنیان نظری خاصی در ادبیات روابط بین‌الملل دارد، گویای نوع خاصی از تقسیم‌بندی دولت‌های است که در آن قدرت ملی به مثابه معیار اصلی موردن توجه قرار می‌گیرد. در مورد مصاديق قدرت‌های منطقه‌ای کشورهایی مانند چین، هند، آفریقای جنوبی، برزیل و یا نیجریه، مصر، ایران، اندونزی می‌توان اشاره کرد، همان نقشی را که ابرقدرت‌ها در سطح جهانی ایفا می‌کنند، قدرت‌های منطقه‌ای در سطحی خاص اعمال می‌نمایند. قدرت‌های بزرگ و قدرت‌های میانی حالت بیناییان دارند آن‌ها اگرچه قدرت مانورشان فراتر از منطقه خاص است، اما قدرت و قابلیت اعمال‌نفوذشان محدودتر از گستره جهانی است و در عین حال به سمت کنار آمدن با ملاحظات ابرقدرت‌ها سوق داده می‌شوند، قدرت منطقه‌ای در چارچوب سیستم منطقه‌ای عمل می‌کند و سیستم منطقه‌ای نیز تحت تأثیر منطق حاکم بر سیستم جهانی می‌باشد (قنبر لو، ۱۳۸۸: ۳۸). قدرت منطقه‌ای موضوعی است که با ترکیب منابعی چون قدرت، جغرافیا و منطقه حوزه پژوهشی خاصی را ترسیم می‌کند که گویای نوع خاصی از تقسیم‌بندی دولت‌های است که در آن قدرت ملی به مثابه معیار اصلی موردن توجه قرار می‌گیرد. ماهیت قدرت منطقه‌ای بر اساس جایگاه کشورها در نظام بین‌الملل مشخص می‌شود که این مساله خود تحت تأثیر مفهوم قطبیت^۲ و توزیع قدرت^۳ در نظام بین‌الملل است، بازیگری قدرت منطقه‌ای محسوب می‌شود که اولاً کارکرد منطقه‌ای و ثانیاً از منابع قدرت به عنوان شرط ضروری دستیابی به قدرت منطقه‌ای برخوردار باشد (شکوری، ۱۳۹۸: ۲۸).

۱-ژئوکالپر^۴

ژئوکالپر در واقع اهمیت دادن به عناصری چون فرهنگ، زبان، قومیت و مذهب در کنار عوامل ژئوپلیتیکی است و به نظر می‌رسد ژئوپلیتیک نوین، ترکیبی از مفاهیم ژئوپلیتیک کلاسیک، ژئوکconomیک و ژئوکالپر باشد ساختار ژئوکالپر بیانگر موزاییکی از نواحی فرهنگی

¹ Regional power

² Polarity

³ Distribution of power

⁴ Geocalco

کوچک و بزرگی است که محصول تعامل‌های مکانی -فضایی قدرت فرهنگی هستند که در طول و به موازات یکدیگر حرکت می‌کنند (اکرانی، ۱۳۹۸: ۱).^۱ ژئوکالچر بر اساس صنایع فرهنگی استوار است که بر اساس نظریه مرکز-پیرامون والراشتاین که اعتقاد داشت همان‌طور که مواد خام و نیروی انسانی... از پیرامون به مرکز می‌رود فرهنگ‌ها هم از مرکز ساخته‌وپرداخته شده و به درون جوامع پیرامون می‌روند؛ یعنی کالای فرهنگی از طرق پیام‌های فرهنگی در صنایع فرهنگی ساخته و منتشر می‌شود. در اینجا منظور از صنایع فرهنگی یعنی کالاهای فرهنگی مثل موسیقی، سینما، روزنامه‌ها و خبرگزاری‌ها، کتاب رُمان و اینترنت...؛ که از مراکز پیشرفته (مدرن) به‌سوی پیرامون (در حال توسعه) می‌رود و پیام‌های فرهنگی را به آن‌ها انتقال می‌دهد.

فرهنگ و هویت برخاسته از آن در اشکال مختلف در سیاست ملی و در سیاست‌های بین‌المللی نقش آفرینی می‌کند. نقش آفرینی فرهنگ در روابط و مناسبات اینسان، خلق الگوهای جنگ و عداوت، یا صلح و دوستی بین آن‌ها می‌باشد (حافظنیا، ۱۳۸۵: ۱۰۶). به‌طور کلی ایران دارای بیشترین میزان قدرت نرم‌افزاری و قلمرو و نفوذ فرهنگی در منطقه آسیای غربی و جنوب غربی را دارد. این موقعیت می‌تواند در اقتصاد این کشور و مراودات اقتصادی آن نقشی تعیین‌کننده در صادرات و واردات آن و به‌ویژه در به دست آوردن بازارهای مصرف داشته باشد و می‌توان گفت یکی از واقعیت‌های ژئوکنومیک جمهوری اسلامی ایران مرکزیت فرهنگی آن در بین همسایگانش و قدرت نرم در تصرف بازارهای منطقه می‌باشد.

طرح‌شدن مفهوم ژئوکالچر بیشتر درنتیجه ارائه نظریه و ایده برخورد تمدن‌های ساموئل هانتینگتون^۲ در دهه ۱۹۹۰ میلادی در ایالات‌متّحده آمریکا و گسترش مباحث مربوط به آن است. این مباحث موجب آغاز دوران اثربداری تفاوت‌های تمدنی-فرهنگی بر شکل‌گیری‌های سیاسی جهان در رقابت‌های قدرتی جدید و مفهوم‌پردازی ژئوکالچر شد (مجتبه‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۴۳).

انقلاب اسلامی ایران نقطه عطفی در تمکز بر منطقه‌گرایی از طریق تقویت رویکرد ایدئولوژیک در سیاست خارجی و بستر لازم برای تحقق طرح‌های استراتژیکی چون تشکیل ژئوپلیتیک شیعه و محور مقاومت اسلامی بوده است. ماهیت ایدئولوژی انقلاب اسلامی به‌گونه‌ای است که تمکز و اتصال جمهوری اسلامی ایران را به مسائل جهان عرب و اسلام اجتناب‌ناپذیر می‌کند. تمکز در مسائل منطقه‌ای از جمله صلح اعراب و رژیم صهیونیستی و

4.Samuel. Huntington

مبازه با استکبار و تأکید بر بعد ارزشی آن نقطه قوتی در سیاست خارجی منطقه‌ای ایران به حساب می‌آید و ایران را به عنوان بازیگر فعال منطقه‌ای مطرح می‌کند (برزگر، ۱۳۹۷: ۱۴).

۲- ژئوپلیتیک^۱

تدوینگر استراتژی برای مدیریت قدرت بوده است و خوشبینانه‌تر آنکه ژئوپلیتیک، استراتژی وقایع و تحولات سیاسی در مقیاس‌های مختلف جهت تبیین حفظ وضع موجود یا خلل در نظم موجود بوده است. هنر استفاده از دانش جغرافیا در حمایت و هدایت سیاست دولت‌ها است (گنجی، ۱۳۸۱: ۱۲) و کامل‌تر علم مطالعه روابط متقابل جغرافیای قدرت و سیاست و کنش‌های ناشی از ترکیب آن‌ها با یکدیگر (حافظ نیا، ۱۳۹۰: ۳۷).

ایران کشوری است که بواسطه موقعیت ممتاز ژئوپلیتیکی خود، از امکانات بالقوه‌ای برای تأثیرگذاری بر تعاملات جهانی برخوردار است. جغرافیای وسیع و متمایز ایران، منابع عظیم انرژی در داخل و اطراف ایران، ترکیب و کیفیت جمعیتی، گستردگی حوزه نفوذ فرهنگی و در کل موقعیت منحصر به فرد ژئوپلیتیک با تأثیرات متقابل استراتژیکی بر تحولات منطقه‌ای به گونه‌ای است که باعث گردیده ایران همواره در سیر تحولات استراتژیک به عنوان یکی از اجزای لاینفک استراتژی‌های جهانی محسوب شود و متقابلاً از آن تأثیر پذیرد (عباسی سمنانی، ۱۳۹۲: ۱۰). نظریه ساختار ژئوپلیتیک جهان ایران را بخش مهمی از غرب آسیا می‌داند که می‌تواند منشأ تحول باشد

از نظر هانتینگتون ایران مرکز تمدن اسلامی است که اتحاد آن با تمدن کنفوشیوسی می‌تواند پایه‌های تمدن غرب را متزلزل سازد «توال» ایران را سرچشمه تحرک و پویایی جهان تشیع و جهان اسلام می‌داند، «فولر» از آن به عنوان قبله عالم یاد می‌کند (حافظ نیا و دیگران، ۱۳۹۱: ۳۲).

درباره ماهیت و موضوع ژئوپلیتیک چنین برمی‌آید که هنوز وفاق چندانی در این‌باره وجود ندارد و دیدگاه‌ها بر سر ماهیت و موضوع ژئوپلیتیک از هم دور هستند (حافظ نیا و کاویانی راد، ۱۳۹۳: ۲۵۹).

از این‌رو، با نگاهی به عمر کوتاه دانش ژئوپلیتیک می‌توان دریافت در دوره‌ای ژئوپلیتیک از یکسو منشأ تغییر و تحولات جهانی بوده و در یک دوره‌ای جهت دهنده به مسائل سیاست جهانی بوده است. ژئوپلیتیک با این دو کار ویژه همواره در خدمت و جهت کسب منافع دولت‌ها و قدرت بوده است. در این رابطه مجتبهدزاده ابراز می‌دارد که روی آوردن قدرت‌های

^۱ Geopolitical

بزرگ به مطالعات کاربردی ژئوپلیتیک، برای استفاده از امکانات جغرافیایی بهمنظور گسترش منافع خود در سطح جهان بوده است (مجتبهدزاده، ۱۳۸۱: ۱۶۱).

ژئوپولیتیک به معنای سیاست زمین است، به دنبال بررسی این موضوع است که چگونه فاکتورهای جغرافیایی از جمله سرزمین، جمعیت، موقعیت، استراتژیک، منابع طبیعی و... بر روابط بین دولتها و تلاش آنان را برای کسب قدرت و استیلا بر دیگران مؤثر است به اعتقاد هوفر، ژئوپولیتیک منطقی برای شکست دشمن با توجه به موقعیت و امکانات جغرافیایی است (میرزایی، ۱۳۹۶: ۳۶).

۳- ژئواکونومیک

این رویکرد از ترکیب سه عامل جغرافیا، قدرت و اقتصاد شکل گرفته و بررسی روابط جغرافیا، قدرت و اقتصاد و تعامل این سه عنصر را برای کسب قدرت دولتها مطالعه می کند (زارعی و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۱).

ژئواکونومی زمینه های جغرافیای اقتصاد یک کشور است که با رویکردی برونقرانه بنیان های اقتصاد را در مناسبات قدرت تعریف و تعیین می کند. همچنین دولت از این طریق می تواند کنترل و اقتدار تمام منابع تولید و بخش های کلیدی اقتصادی را به دست بگیرد و به استحکام بخشیدن فعالیت های اقتصادی و قدرت اقتصادی خود بپردازد. به عبارتی دیگر، ژئواکونومی رابطه بین قدرت و فضا را بررسی می کند. فضای بالقوه و در حال سیال همواره حدود و مرزهایش در حال تغییر و تحول است، از این رو، آزاد از مرزهای سرزمین و ویژگی های فیزیکی ژئوپلیتیک است. درنتیجه تفکر ژئواکونومی شامل ابزار آلات لازم و ضروری است که دولت می تواند از طریق آنها به کلیه اهدافش برسد. در پایان همه استراتژی های ژئواکونومی شامل بیشترین حوزه قلمرو توسعه کشورهast و ممکن است این اهداف استراتژی ها به وسیله کشورهای صنعتی، خارج از سبک سنتی تعیین و پیگیری شود. درمجموع ژئواکونومی محصول مشترک دولتها و شرکت های بزرگ تجاری و همسو با استراتژی های جهانی است و هدف اصلی ژئواکونومی کنترل سرزمین ها و دستیابی به قدرت فیزیکی نبوده، بلکه دست یافتن به استیلای تکنولوژی و بازرگانی است؛ که در پایان شکل نوینی از هژمونی را در قالب توان اقتصادی در عرصه بین المللی پدید می آورد (عزتی، ۱۳۸۰: ۱۰۶). بنیان های ژئوپلیتیکی ایران تسلط بر تنگه راهبردی هرمز و داشتن سواحل طولانی در خلیج فارس و دریای عمان، قرار گرفتن در کانون بیضی انرژی جهان، موقعیت ترانزیتی و مسیر انتقال انرژی، قدرت نرم و مرکزیت فرهنگی قرار گرفتن در کانون ژئوپلیتیک شیعه (کرمی، ۱۳۹۷: ۴۵).

۴- قدرت دفاعی

نظام بین‌الملل برای پیاده‌سازی اهداف خود همواره متولّ بهزور بوده و از طرفی بر همه معلوم و واضح است؛ حکومت‌ها جهت حفظ بقای ملی، تمامیت ارضی و نظام سیاسی خود همواره در آمادگی به سر می‌برند و جهت مقابله با تهدیدات چه بالفعل و چه بالقوه برنامه‌ریزی و تلاش می‌کنند. انقلاب اسلامی دارای اهداف متعالی بوده و داعیه جهانی دارد و دستیابی به آن‌ها، نیازمند ایجاد کشوری مستقل و مقتدر در پرتو اقتدار ملی است. کشور مقتدر هم نیازمند قدرت بازدارندگی است تا به‌وسیله این قوت و قدرت، نیات بدخواهان و دست طمع‌داران به خواسته خود نرسیده و از طرفی به علت این قدرت، مستضعفین و مظلومان عالم امیدوار و دلگرم باشند. بنا به تعالیم دینی و آیه قرآن همیشه باید در هر حال آماده و مهیا و مجهز باشند و به طبع دولت‌مداران موظفاند جهت نیل به این مهم اقدامات لازم و کافی را انجام دهند. در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران که در برگیرنده اهداف نظام طی بیست سال آینده است، تصویری آرمانی از چالش‌های احتمالی، فرصت‌ها و شایستگی‌های زیر بنائی جمهوری اسلامی ایران ترسیم شده است. تصویری مطلوب که باید وجاهت واقعی ملuous و معتر کسب نماید و در قالب برنامه‌های توسعه سه‌ساله عملیاتی می‌شود انقلاب اسلامی ایران از همان ماه‌های نخست به دلایلی چون: ماهیت ایدئولوژیک، هرج و مرج ناشی از تعییر رژیم، اشغال سفارت آمریکا، صدور انقلاب، اصل نه شرقی و نه غربی، طمع کشورهای قدرتمند به خاک ایران و برآورد اشتباه نسبت به سهل‌الوصول بودن و شکننده بودن انقلاب... با تهدیدات امنیتی فراوانی مواجه گردیده است؛ که موجب شده در نظام جمهوری اسلامی حفظ، بقا و امنیت ملی به عنوان مهم‌ترین اصل سیاست خارجی در نظر گرفته شود و دیدگاه امنیتی در نگرش و فهم مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی، همواره جایگاه و اولویت نخست را داشته باشد (صفوی، ۱۳۸۹: ۱۲۱).

از این‌رو جمهوری اسلامی ایران به پیروی از آموزه‌ها و دستورات اسلام، برای دفاع و تأمین امنیت خود، همواره در پی کسب و افزایش قدرت دفاعی و بازدارنده بوده است (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۰: ۱۵۷).

تجربه جنگ و ضعف قدرت نظامی کشور در رویارویی متقابل و پاسخ مناسب به تجاوز نظامی دشمن بعضی، رهبران نظام اسلامی را به این امر واقف ساخت که در صورت تکرار چنین اتفاقی، موجودیت نظام جمهوری اسلامی ایران به مخاطره جدی خواهد افتاد. لذا برای حفاظت از کیان کشور و نظام اسلامی و بر طبق نص صریح قرآن در آیه ۶۰ سوره انفال سیاست بازدارندگی بر پایه خوداتکایی نظامی در رأس استراتژی دفاعی- امنیتی کشور قرار

گرفت. تأکید دکترین دفاعی جمهوری اسلامی ایران بر بازدارندگی و جنگهای نامتناصرن احتمالی از یکسو و عقباً فتدگی تکنولوژیک و تنگناهای مالی و محدودیتهای موجود در تأمین تسليحات از خارج از کشور از سوی دیگر، انگیزه‌های اصلی بودند که ایران را به سوی دستیابی به فناوری تولید موشک و ساخت آن در داخل کشور سوق می‌دادند (طارمی، ۱۳۸۲: ۱۸۱).

طراحی و ساخت انواع موشک‌ها مهم‌ترین و تأثیرگذارترین ابزار استراتژی بازدارندگی در جمهوری اسلامی ایران بوده است. این امر علاوه بر ایجاد بازدارندگی مؤثر و افزایش ضریب دفاعی و امنیتی کشور، ایران را به بزرگ‌ترین قدرت موشکی منطقه تبدیل کرده است. در حال حاضر این توانمندی یکی از ارکان اصلی اعمال قدرت ایران در کنش‌های منطقه‌ای به شمار می‌آید. جمهوری اسلامی ایران با نمایش قدرت تهاجمی موشک‌های خود و تجهیز متعددان منطقه‌ای اش به برخی از این موشک‌ها، ضمن موازن سازی بازدارنده در برابر کشورهای متخاصم منطقه، از آن در جهت کسب منافع سیاسی مورد نظر خود استفاده کرده است (پرهان و دیگران، ۱۳۹۸: ۳۵).

۵- خود بنیادی

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های قدرت منطقه‌ای ایران، خود بنیاد بودن آن است؛ به عبارت دیگر این قدرت بر قدرت مردم و خودبادوری آنان ابتنا داشته و به عبارتی، درون زا است و به هیچ قدرت منطقه‌ای یا فرامنطقه‌ای اتکا ندارد. از مسائل پیش روی جمهوری اسلامی، حفظ توان و قدرت منطقه‌ای ایران در تقابل با رقبا و دولت‌های متخاصم با آن در منطقه است. دولت‌های فرامنطقه‌ای نظیر امریکا و کشورهایی نظیر عربستان و ترکیه، با زمینه‌ای تخاصمی مذهبی، سیاسی و راهبردی، در صدد به چالش کشیدن ایران و تضعیف قدرت آن در منطقه می‌باشند. در این راستا یکی از سیاست‌های امریکا، ایران هراسی و ترغیب کشورهای منطقه به رویکرد تخاصمی با ایران به عنوان یک تهدید فعال و بالفعل است یکی از مبانی خوداتکایی ایران، همانا اسلام و تعالیم اسلامی است که اساساً نظام برآمده از انقلاب اسلامی بر آن قوام یافته است. این مبنای مقوم را می‌توان در قانون اساسی و بیانات رهبران جمهوری اسلامی و نیز سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ مشاهده نمود (فیروزآبادی، ۱۳۹۲: ۸۵).

نظام جمهوری اسلامی، هویت شیعی آن است که در حقوق اساسی آن به روشنی انعکاس یافته است. هویت شیعی نظام جمهوری اسلامی سبب شده که سیاست‌هایی چون حمایت از مستضعفین، ظلم‌ستیزی، عدالت محوری، شهادت طلبی، حق طلبی، استکبارستیزی و مقاومت در برابر فشارهای ناعادلانه نظام بین‌الملل تبلور یابد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۹۲).

تلاش برای نفوذ هویتی- فرهنگی در ژئوپلیتیک خاورمیانه را می‌توان در عملکرد سیاست خارجی ایران در تحکیم روابط با احزاب شیعی مانند حزب الدعوه، مجلس اعلای عراق و جریان صدر در عراق، حزب الله در لبنان و حمایت از جنبش شیعیان بحرین مشاهده کرد. ایران در این حوزه کوشیده است تا با بهره‌گیری از ظرفیت‌های مذهبی اماکن مقدس، تأکید بر گرددۀ‌مایی‌های مذهبی همچون برگزاری مراسم اربعین در عراق و استفاده از رسانه‌های فرامرزی خود همچون العالم و پرس تیوی نفوذ هویتی خود را در منطقه افزایش دهد (کتابی، ۱۳۹۸: ۱۲۷).

۱-۲-۳- غرب آسیا^۱

مناطقهای است شامل سرزمین‌های میان دریای مدیترانه و خلیج فارس، این منطقه در جنوب خاوری اروپا، جنوب باختری آسیا و شمال آفریقا قرار دارد. غرب آسیا، بخشی از آفریقا، اوراسیا یا به‌طور خاص آسیا شمرده می‌شود و در بعضی موارد جزئی از آفریقای شمال را در بر می‌گیرد. کشورهای این منطقه ۱۵ کشور ایران، عربستان سعودی، قطر، امارات متحده عربی، عمان، عراق، بحرین، یمن، فلسطین اشغالی، اردن، سوریه، لبنان، کویت، مصر که علاوه بر آن لیبی، موریتانی، الجزایر، سودان، تونس، مراکش را هم شامل می‌شود (احمدی پور و دیگران، ۱۳۸۹: ۱).

۴-۱-۲- مردم‌سالاری دینی

مردم‌سالاری دینی به معنای روش و شیوه زندگی سیاسی مردمی است که نظام دینی را پذیرفته‌اند و آن نظام حداقل تضمین‌کننده آزادی، استقلال، رضایتمندی، مشارکت سیاسی و اجرای عدالت اجتماعی- سیاسی مردم و درنهایت احساس حاکمیت روح شریعت در زندگی سیاسی مردم باشد (پورفرد، ۱۳۸۴: ۵۳). بازخوانی اندیشه رهبران انقلاب، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا هر انقلابی دارای مراحلی است و نخستین و مهم‌ترین مرحله، قیام فکری و فرهنگی علیه نظام حاکم است. بحث و گفت‌و‌گو از مردم‌سالاری دینی پیشینه طولانی و درازی ندارد و تقریباً بعد از انقلاب توسط امام خمینی (رحمه‌الله علیه) مورد توجه ویژه قرار گرفت و اندیشمندانی چون شهید بهشتی و شهید مطهری ابعاد آن را بررسی نمودند و سپس در ایران مورده بحث در مجامع علمی قرار گرفت. اندیشه مردم‌سالاری دینی بخشی از اندیشه سیاسی- اسلامی است. در مبانی این اندیشه اصول زیر قابل‌شناسایی است: ۱- متعلق بودن حق حاکمیت به خدای تعالی، اولاً و بالذات. ۲- سلب حق حکمرانی هیچ شخص دیگری غیر

¹ west asia

از او بر دیگر مردم، بدون خواست و تصریح او. ۳- تعیین پیامبران و امامان معصوم (علیه السلام) از جانب او به حکومت بشر و... پس می‌توان بهوضوح بیان نمود که مردم‌سالاری دینی از اندیشه سیاسی- اسلامی ریشه گرفته است و نمونه عینی آن، نظام اسلامی است. الگوی مردم‌سالاری دینی در نظریه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مبتنی بر تفکیک مفهوم دموکراسی و دین نیست، بلکه مردم‌سالاری دینی در این نظریه یک مفهوم است. این مفهوم درون دین قرار دارد و چیزی جدای از دین نیست. قرار داشتن این مفهوم درون دین و برآمدن آن از فرهنگ اسلامی موجب شده است ماهیت مردم‌سالاری دینی در این نظریه با نظریه‌های دیگر، اعم از غربی و غیر غربی، متفاوت باشد (حسینی، ۱۳۹۰: ۱).

نوع دیگر از حکومت که بر مشروعتی الهی و مقبولیت مردم در چارچوب مقررات الهی استوار است و در راستای حق مداری، خدمت محوری و ایجاد بسترهای برای رشد و تعالی مادی و معنوی ایفای نقش می‌کند، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بهمثابه چارچوب نظام است و توجهی ویژه به مردم‌سالاری دینی و از جمله حقوقی که برای مردم بر شمرده است، حقوق سیاسی از جمله مشارکت و نظارت همه‌جانبه است، مردم‌سالاری در بیانات امام خمینی (ره) دو مفهوم دارد:

۱- دموکراسی مطلوب و مثبت شامل، نفی استبداد، تأمین و حفظ آزادی نشات گرفته

۲- نامطلوب و غیرحقیقی و جعلی که توسط ابرقدرت‌ها دنبال می‌شود
در نظر رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی)، مردمی بودن، نقش دادن به مردم در حکومت، اعتنا به خواسته‌های مردم، درک حرفا و درد دل‌های مردم، میدان دادن به مردم، اجتماع مردم‌سالاری و حضور مردم در صحنه‌های مختلف انقلاب، مشارکت مردمی، قانون محوری و قانون مداری، شایسته‌سالاری معنا می‌شود (یزدانی، ۱۳۹۴: ۱۳۰).

۱-۲-۵- ولایت‌فقیه

در اعتقاد شیعه استمرار امامت و رهبری ائمه اطهار است. امام خمینی (رحمه‌الله علیه) در کتاب ولایت‌فقیه می‌فرمایند عین ولایتی که برای رسول اکرم (صلی‌الله علیه و‌آل‌هی و‌سید‌النّبی) و امام علی (علیه السلام) در تشکیل حکومت و اجرا و تصدی اداره هست برای فقیه هم هست (موسی خمینی، ۱۳۷۷: ۴۷). ولایت شالوده بنیادین تفکر شیعی است و این مسئله با احیای جریان اسلامی در نهضت امام خمینی (رحمه‌الله علیه) و ارائه نظریه ولایت‌فقیه در دوران غیبت و پیوند حکومت و دیانت، محور سیاست‌های داخلی و خارجی دولت اسلامی قرار گرفته است و عنوان شاخص اصلی اسلامی و شیعی توان بسیج توده‌ای و شهادت‌طلبی را افزایش می‌دهد (محمدی، ۱۳۷۷: ۴).

ولایت‌فقیه از اصول اساسی مختص به ایدئولوژی انقلاب اسلامی است که بر اساس یک تفسیر حداکثری از آموزه‌های اسلام شیعی مبنی بر التزام به برقراری حکومت اسلامی توسط ولی‌فقیه جامعه در دوران غیبت امام زمان (عج) شکل‌گرفته و مبنای تشکیل نظام جمهوری اسلامی ایران شده است. امام خمینی (رحمه‌الله علیه) لزوم تشکیل حکومت اسلامی توسط فقیه عادل را در ظالمناه بودن

جمهومی جامعه توسط حاکم آن می‌دانند. (فیرحی، ۹۵:۱۳۹۳).

ولایت‌فقیه از اصول اساسی مختص به ایدئولوژی انقلاب اسلامی است که بر اساس یک تفسیر حداکثری از آموزه‌های اسلام شیعی مبنی بر التزام به برقراری حکومت اسلامی توسط ولی‌فقیه جامعه در دوران غیبت امام زمان (ع) شکل‌گرفته و مبنای تشکیل نظام جمهوری اسلامی ایران شده است. امام خمینی (ره) لزوم تشکیل حکومت اسلامی توسط فقیه عادل را در ظالمانه بودن حکومت‌های بشری به دلیل خطاب‌ذیری و عدم تطبیق مصالح شخص خود با مصالح عمومی جامعه توسط حاکم آن می‌دانند (فیرحی، ۹۵:۱۳۹۳).

ایشان تأکیدارند چنانچه فقیه آگاه و عادل حکومت اسلامی تشکیل دهد باید امور جامعه را مطابق با آنچه پیامبر (ص) توصیه کرده بر عهده بگیرد. این امر موجب برقراری رابطه عاطفی بین ولی‌فقیه و امت اسلامی می‌شود و یک رابطه وجودی، بیعت و تعیت گونه را بین او و جامعه به وجود می‌آورد. بر این اساس ولی‌فقیه در رأس هرم نظام اسلامی قرار می‌گیرد و هستی و نیستی سیاسی، اجتماعی جامعه در اختیار و اراده او خواهد بود. (ازغندی، ۱۳۸۹:۵۹).

۶-۱-۲- مهدویت

اعتقاد به وجود امام زمان (عج الله تعالی)، ظهور آن حضرت و تأسیس حکومت عدل و حق، از بدیهی ترین اصول اعتقادی شیعه دوازده‌امامی است (ایزدی، ۲۵:۱۳۸۷). انقلاب و ظهور حضرت مهدی (عج الله تعالی) به تعبیر استاد مطهری از حلقه‌های مبارزه اهل حق و اهل باطل که به پیروزی نهایی اهل حق منجر می‌شود، این شور، شوق، عشق و امید به آینده، نیروی عظیمی را برای دستیابی به اهداف ایجاد می‌کند (جوشقانی، ۳۲۵:۱۳۸۹)، وجود امام و رهبری معصوم دینی، اگرچه در پس پرده غیب باشد، برای ساماندهی جامعه مؤمنان منبع بی‌پایانی انرژی، تحرک و استقامت است (کریمی، ۱۳۸۸:۲۲۰).

موعودگرایی و حکومت جهانی امام مهدی (عج) چشم‌انداز و غایت کمال نوع انسان و اینای بشری است و اهمیت و کرامت انسانی بر مبنای چنین چشم‌اندازی طراحی شده و معنا می‌یابد، در دغدغه اساسی اینکه جامعه به چشم‌اندازی فرهنگی نیاز دارد که با تکیه بر مبانی معرفتی دینی و نگاه به آینده روشن تدوین شده و سرچشمه اصلی آن جامعه آرمانی اسلام (جامعه مهدوی) است. مهدویت به عنوان چراغ راه آینده و الگوی جامع و کامل اسلام برای رشد و بالندگی جوامع بشری می‌باشد، مؤلفه‌های مهدویت عبارت‌اند از: جهان‌شمولی، عدالت گرایی، معنویت‌گرایی، کمال بخشی، حق گرایی و ریشه‌کنی نمودهای باطل، تحقق عبودیت و یکتاپرستی، خشونت ستیزی، تأمین رضایتمندی و خشنودی مردم، شایسته‌سالاری حکومت صالحان و مستضعفان، تحول گرایی مثبت و سازنده، ایجاد انسجام، سازگاری، هم آهنگی (کارگر، ۱۰:۱۳۹۲).

۲-۲- پیشنهاد پژوهش

۱۰۱

تحلیل مؤلفه‌های راهبردی فرهنگی ایران با رویکرد کیفی / حسن یعقوبی مهندسی روزی، پژوهش‌دان

عنوان پژوهش	نویسنده‌ان	اهداف پژوهش
نگاهی دیگر به مبانی روابط خارجی ج.ا. ایران: فرهنگ راهبردی در دهه ۱۳۵۸ - ۱۳۶۸	(مشیرزاده و کافی، ۱۳۹۶)	مبنای قرار دادن نقشه ادارکی امام خمینی (ره) به عنوان مهم‌ترین تصمیم‌گیرنده امنیتی و راهبردی کشور در این مقطع یافته‌های تحقیق: این مقاله نشان می‌دهد که به رغم وجود عناصری چون: قدرت ملی، توان نظامی، روحیه ملی و حمایت مردمی، مؤلفه‌هایی چون: عاملیت الهی، شهادت طلبی، عدالت و... ویژگی‌های خاصی به فرهنگ راهبردی این دوره می‌بخشنند. درنتیجه مؤلفه‌ها و ویژگی‌های فرهنگ راهبردی ایران در این دوران نشان دهنده وجود یک شیوه متفاوت با روش‌های مألفه برای پاسخ دادن به تهدید و دفاع از کشور است و تفاوت این شیوه ملی با سبک‌ها و فرهنگ‌های راهبردی موجود می‌تواند زمینه شکل گرفتن یک (نظریه امنیتی ایرانی) در حوزه روابط بین‌الملل و مطالعات امنیتی باشد
مؤلفه‌های قدرت نرم ایران در سند مؤلفه‌های هویت ملی ایرانیان مطالعه ارزش‌های فرهنگی)	(حیدری و قریبی، ۱۳۹۵)	جمهوری اسلامی ایران دارای منابع متعدد قدرت نرم است که از جمله آن‌ها فرهنگ، ارزش‌های فرهنگی است، برای ارتقاء توانمندی ایران باید این منابع را شناسایی و برای تبدیل آن به قدرت نرم همت گماشت، یکی از بسترهاش شناسایی مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران اسناد بالادستی و سیاست‌های کلی نظام است که ارزش‌ها و منابع قدرت آفرین برای ایران در آن‌ها نمود یافته است و با استفاده از روش تحلیل محظوظ، مطالعات کتابخانه‌ای تحقیق صورت گرفته است. در این پژوهش بیشتر به مؤلفه‌های قدرت نرم ج.ا در سند هویت ملی ایرانیان و مطالعه ارزش‌های فرهنگی پرداخته شده
بررسی جایگاه منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران بر اساس الگوی اس، دبليو، او، تی ^۱	(خرمشاهد و مرادخانی، ۱۳۹۴)	ضمن احصای مؤلفه‌های عوامل درونی قوت، ضعف و همچنین شاخص‌های فرصت و تهدید به عنوان عوامل خارجی و تعیین رتبه‌بندی آنان در نهایت جایگاه استراتژیک ایران در حالت رقابتی (St) قوت و تهدید قرار گرفته است در این پژوهش با توجه به نتایج حاصله و در نظر گرفتن نقاط ضعف و فرصت‌ها، عواملی چون تقویت اعتماد ملی، افزایش قدرت جامع ملی، توسعه متوازن توسعه علمی و انسانی ماندگار و پایدار، مهیا‌سازی محیط منطقه‌ای و بین‌المللی برای دستیابی به

1-swot

<p>توسعه از طریق چندجانبه گرایی، تقویت همکاری و همگرایی منطقه‌ای، گفتگو با بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی، برقراری روابط متوازن با قدرت‌های موجود و نوظهور و ارتقاء جبهه ملی چ.ا. به عنوان یک کشور اسلامی برخوردار از توسعه همه‌جانبه باید مدنظر قرار گیرد. در این پژوهش بیشتر به دنبال بررسی جایگاه منطقه‌ای ایران بر اساس نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید بوده است</p>		
<p>رابطه بین سه امت فرهنگی اسوه، وسطی، امت واحده که جامعه‌ای است جهانی مبتنی بر ارزش‌های الهی و مشتمل از انسان‌های فرهیخته پرداخته است. چارچوب این اثر پژوهشی و رویکرد تدوین راهبردهای فرهنگی بر اساس روش طراحی و تعامل، تفاهم ملی و منطقه‌ای و رقابت و همکاری جهانی با بهره‌گیری از راهبردهای تهاجمی و استفاده از ظرفیت‌های ملی و سایر کشورهای اسلامی و منطقه‌ای بوده است و به طور کلی در چهار مرحله انجام شده است</p>	<p>(مبینی و دیگران، ۱۳۹۴)</p>	<p>راهبردهای فرهنگی، مکتب فکری، الگوهای تحلیلی فرهنگ مدل طراحی راهبرد</p>
<p>نقش فرهنگ در تحولات اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و ... انسان‌ها دارای قدمت طولانی است؛ اما اهمیت جهانی آن به بعد از انقلاب صنعتی و نفوذ و تسلط اروپایی‌ها به‌واسطه فرهنگ بر دیگر سرزمین‌های جهان موردن‌توجه قرار گرفته است. این مقوله با از بین رفتن جهان دوقطبی و بر جسته شدن ملت‌ها و هویت‌ها بر اساس ویژگی‌های فرهنگی به‌صورت یک شاخه علمی تحت عنوان ژئوکالپر مطرح شد. هدف از پژوهش حاضر، تبیین ساخته تأثیرگذاری فرهنگ بر روابط دولت‌ها و ملت‌هast و از این لحاظ ضمن تشرییح ویژگی‌های ژئوکالپر ایران به تحلیل چالش‌های پیش روی آن پرداخته شده است</p>	<p>(پیشگاهی فرد و دیگران، ۱۳۹۱)</p>	<p>ژئوکالپر و نقش آن در مشروعيت حاکمیت نظام جمهوری اسلامی در ایران</p>
<p>مدل متغیر سنجش قدرت ملی مبتنی بر مؤلفه‌های اقتصادی، سیاسی، نظامی، فضایی، سرزمینی، فرامرزی، اجتماعی، علمی، فناوری و فرهنگی و با بررسی شاخص مناسب با این عوامل، به روش دلفی، این پژوهش کشورهای موربدبرسی را به سه سطح از قدرت تقسیم نموده و اختلاف کشورهای جهان اسلام در شاخص‌های مذکور را تبیین نموده و به سنجش قدرت ملی کشورهای اسلامی بر اساس مؤلفه‌های اقتصادی، سیاسی، نظامی و... پرداخته است</p>	<p>(زرقانی، ۱۳۹۱)</p>	<p>سنجش قدرت ملی کشورهای اسلامی بر اساس معیار ترکیبی</p>
<p>مطالعه و تبیین ساختار نظام قدرت منطقه‌ای در مناطق مختلف جغرافیایی کره زمین، کمک مؤثری به آگاهی و</p>	<p>(افشردی و مدنی، ۱۳۸۷)</p>	<p>ساختار نظام قدرت منطقه‌ای در غرب</p>

<p>شناخت کشورها و قدرت‌های منطقه‌ای در بررسی سیاست‌های فرامرزی آن‌ها می‌کند. رده‌بندی این‌گونه کشورها بر اساس قدرت ملی، شناخت آن‌ها را تسهیل کرده. با تعیین منزلت ژئوپلیتیک یک کشور می‌توان موقعیت آن کشور را بر پایه وزن ژئوپلیتیکی آن نسبت به سایر کشورها در سطح منطقه‌ای یا جهانی مشخص کرد</p> <p>اشارة‌ای به سیاست خارجی و سپس فرهنگ ملی به عنوان عوامل مؤثر در ساخت هویت ملی، انگاره‌های ذهنی نخبگان، نقش منافع ملی و جهت‌گیری‌ها و استراتژی‌های سیاست خارجی از نگاه نظریه سازه‌انگاری پرداخته شده است</p> <p>به نقش حاکمیت جهانی و منطقه‌گرایی و اینکه قدرت‌های نوظهور برای توسعه اقتصادی نیاز دارند به صورت منطقه‌ای و در راستای منطقه‌گرایی عمل کنند</p> <p>ایده‌ها و علاقه قدرت‌های منطقه‌ای به ندرت فقط در یک زمینه داخلی و منطقه‌ای قابل درک‌اند. نقش محوری قدرت‌های منطقه‌ای یا قدرت‌های بالقوه منطقه‌ای در ساخت سازه و سازه ساختار دولت منطقه‌ای آن‌ها را از چندین طریق در مدیریت بین‌المللی درگیر کرده است. ظهور و افول ملت‌ها همواره نقش مهمی در عناصر تاریخی بالهمیت‌تر روابط بین‌الملل داشته است. در این پژوهش بیشتر از منظر تاریخی به قدرت‌های منطقه‌ای و سیستم جهانی و چگونگی درگیر شدن آن‌ها در مدیریت نظام بین‌الملل اشاره داشته است ظهور و افول ملت‌ها همواره نقش مهمی در عناصر تاریخی بالهمیت‌تر روابط بین‌الملل داشته است.</p>		<p>آسیا با تأکید بر کشورهای برتر منطقه</p> <p>عنوان نقش فرهنگ ملی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران</p> <p>بنیشی از حاکمیت جهانی و منطقه‌گرایی تطبیقی</p> <p>قدرت‌های منطقه‌ای و سیستم جهانی از منظر تاریخی</p>
<p>(موسوی زاده و جاودانی مقدم، ۱۳۸۷)</p> <p>(ام ۱۵۱۰ شاو، ۱۴۰۱)</p> <p>(هورل، ۱۰۲۰)</p>		

۳- روشنی تحقیق

۳-۱- نوع تحقیق

از آنجاکه پژوهش در حوزه فرهنگ ملی کشور قابل استفاده بوده کاربردی است و چون به دنبال کشف مؤلفه های تأثیرگذار فرهنگ ملی بر قدرت منطقه ای ایران در غرب آسیا تدوین شده، از نوع اکتشافی است.

۳-۲- روشنی تحقیق

پژوهش حاضر، مبتنی بر نظرخواهی از متخصصان و خبرگان بوده و از روشن تحقیق کیفی (مصاحبه) استفاده شد. لذا، تحقیق در دو مرحله متوالی انجام گرفت: در گام اول از اسناد و مدارک برای اطلاعات جمع آوری گردید. در این مرحله با روشن تحلیل مفهومی و محتوایی؛ با استفاده از داده های نظری، مرور ادبیات و پیشینه تحقیق، معیارهای شایستگی شناسایی، یک ساختار مفهومی تدوین گردید. در مرحله دوم، اعتباربخشی چارچوب تدوین شده برای مطالعه میدانی در دستور کار بود که در آن از روشن های کیفی (مصاحبه) استفاده گردید. برای تجزیه و تحلیل داده ها از فرمول ضریب لاوشہ استفاده شده است.

۳-۳- جامعه تحقیق

جامعه تحقیق به صورت تمام شمار ۳۰ نفر از نخبگان شامل: ۱۰ نفر اعضاء هیئت علمی دانشگاه های استان و خارج استان، ۱۰ نفر مدیران حوزه فرهنگی و ۱۰ نفر مدیران راهبردی می باشند.

۳-۴- روایی^۱

منظور از روایی این است که مقیاس و محتوای ابزار یا سؤالات مندرج در ابزار و روشن تحقیق، دقیقاً متغیرها و موضوع مورد مطالعه را بسنجد؛ یعنی اینکه هم داده های گردآوری شده از طریق ابزار، مازاد بر نیاز تحقیق نباشد و هم اینکه بخشی از داده های موردنیاز در رابطه با سنجش متغیرها در محتوای ابزار حذف نشده باشد به عبارت دیگر، عین واقعیت را به خوبی نشان دهد. (حافظنی، ۱۳۸۵: ۱۸۲) به منظور تعیین رابطه بین گویه ها، ابعاد و موضوع، پرسشنامه ضریب لاوشہ تدوین و در جامعه خبرگی توزیع، جمع آوری و تجزیه و تحلیل گردید

$$CVR = \frac{n_E - \frac{N}{\gamma}}{\frac{N}{\gamma}}$$

¹ Validity

۲۰- ضروری ne=15 N=30 حداقل روایی

بر اساس فرمول ضریب لاوشه از بین مؤلفه‌های بُعد ملی طبق الگوی مفهومی تدوین شده ۱۹ شاخص طراحی شده در پرسشنامه نخبگانی و توزیع پرسشنامه‌ها و دریافت آن‌ها و قرار دادن پرسشنامه در فرمول ضریب لاوشه طبق فرمول یادشده از تعداد شاخص‌های اشاره شده طبق جدول شماره ۴ شاخص‌هایی که مربوط به بُعد ملی از مؤلفه‌های موقعیت سرزمینی، میهمان‌نوازی، عناصر قومی مذهبی بوده زیر عدد ۰/۳۳ بوده و حذف گردید و تعداد ۱۱۶ شاخص بالاتر از ۰/۳۳ بوده و روایی همگی تأیید گردیده است.

۳-۵- پایابی ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه

جدول ۴: شاخص‌های رد شده بعد ملی بر اساس فرمول ضریب لاوشه

وضعیت	ضریب روایی CVR	شاخص‌ها از بعد ملی
عدم تأیید	۰/۲	داشتن مرزهای مشترک با کشورهایی بافرهنگ و تفکرات مختلف می‌تواند قدرت منطقه‌ای ایران را افزایش دهد
عدم تأیید	۰/۲	موقعیت خاص تمدنی و اشتراکات مذهبی باعث رونق تر شدن گردشگری ایران گردیده است
عدم تأیید	۰/۲	عناصر قومی و مذهبی می‌تواند در صورت هرگونه اختلافی مورد سو استفاده دشمنان واقع و بحران آفرین گردد
عدم تأیید	۰/۲	وجود اقوام مختلف کرد و عرب و ترک و لر و بلوج و زیستن مسالمت‌آمیز باعث حس غرور ملی و از سویی وحدت‌آفرین با گروه‌های همنام در کشورهای منطقه و عدم سو استفاده احتمالی به هر شکل توسط دشمنان می‌باشدند.
تأیید	۰/۳۳	مایقی

برای سنجش پایابی^۱ پرسشنامه‌های سرمایه اجتماعی و توسعه از آلفای کرونباخ^۲ استفاده شده است. درواقع هرقدر آلفای کرونباخ به عدد ۱ نزدیک‌تر باشد اعتبار سازگاری درونی بیشتر است. پایابی یک پرسشنامه بایستی حداقل ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷ را دارا باشد. آلفای کرونباخ، یک ضریب اعتبار است که میزان همبستگی مثبت یک مجموعه را منعکس می‌کند. آلفای کرونباخ بر حسب میانگین همبستگی داخلی میان پرسش‌هایی که یک مفهوم را می‌سنجد، محاسبه می‌شود. دامنه ضریب آلفای کرونباخ از ۰ (عدم ارتباط) تا

1. Reliability

2. Cronbach's Coefficient Alpha

+ (ارتباط کامل) است و چنانچه آلفای کرونباخ بالاتر از (۰/۷) قرار گرفته باشد پایایی پرسشنامه مورد تائید قرار خواهد گرفت.

جدول ۵: پایایی پرسشنامه فرهنگ ملی و ابعاد آن

تعداد سؤالات هر بعد	آلفای کرونباخ	مؤلفه
۴۰	۰/۹۵۰	بعد ملی
۳۹	۰/۹۶۰	بعد دینی
۷۹	۰/۹۷۲	فرهنگ ملی

جدول ۶: پایایی پرسشنامه فرهنگ ملی و ابعاد آن

تعداد سؤالات هر بعد	آلفای کرونباخ	مؤلفه
۱۳	۰/۹۳۹	بعد ژئوکالپر
۷	۰/۹۱۵	بعد ژئواستراتژیک
۶	۰/۸۰۳	ژئوکونومیک
۷	۰/۹۴۵	قدرت دفاعی
۶	۰/۹۰۸	خود بنیادی
۳۹	۰/۹۶۴	قدرت منطقه‌ای

ضریب آلفای کرونباخ برای پرسشنامه فرهنگ ملی با ابعاد ملی (۰/۹۵۰) و دینی (۰/۹۶۰) برابر با (۰/۹۷۲) و برای پرسشنامه قدرت منطقه‌ای با (۰/۸۹۶) محاسبه شده است و با توجه به مقادیر ضریب آلفای کرونباخ، می‌توان استنباط نمود که ابزار پژوهش از پایایی نسبتاً مطلوبی برخوردار است.

۴- یافته‌های تحقیق

۴-۱- جمعیت شناختی:

در این پژوهش، پرسشنامه در سه سطح خبرگان و صاحب‌نظران حوزه فرهنگ ملی ایران به تعداد ۳۰ نفر توزیع گردید، ویژگی‌های دموگرافی خبرگان تحقیق به شرح زیر توصیف می‌شود. ۳۰ نفر از خبرگان جامعه تحقیق، در سه سطح: ۱. اعضاء هیئت‌علمی دانشگاه ۲. مدیران راهبردی ۳. مراکز فرهنگی گروه به تعداد ۱۰ نفر به مقدار مساوی پرسشنامه توزیع گردید.

الف- توزیع پاسخگویان بر حسب تحصیلات

با توجه به جدول ۲ تعداد ۳۰ نفر حدود ۹۷ درصد مدرک دکتری و ۱ نفر حدود ۳ درصد از پاسخگویان کارشناسی ارشد داشته‌اند که در بین پاسخ‌دهندگان تعداد افراد دارای مدرک کارشناسی وجود نداشت.

جدول ٧: توزيع پاسخگویان بر حسب تحصیلات

مدرک تحصیلی	تعداد	درصد متغیر
کارشناسی و کارشناسی ارشد	۱	۳.۲
دکتری و بالاتر	۳۰	۹۶.۸
جمع	۳۱	۱۰۰.

ب-توزيع پاسخگویان بر حسب رتبه علمی

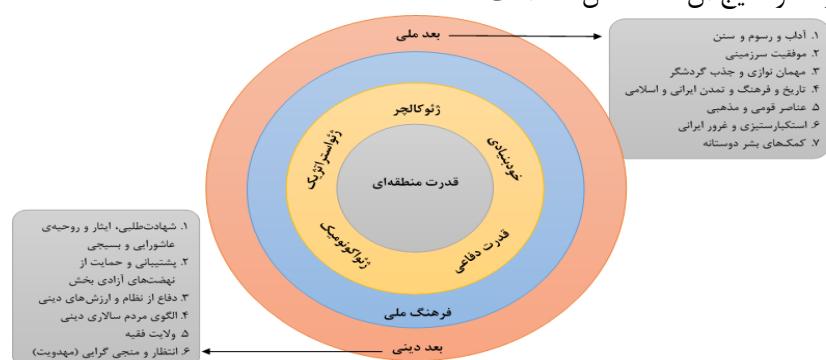
با توجه به جدول ۵ تعداد ۱۷ نفر حدود ۵۵ درصد استادیار و ۱۳ نفر حدود ۴۱ درصد از پاسخگویان مردی بوده‌اند. با توجه به میزان تحصیلات و سطوح شغلی خبرگان که در سطح دانشگاه‌های حوزه‌ها و مراکز فرهنگی به عنوان مدیران عالی و صاحب‌نظران در حوزه فرهنگ ملی مطرح می‌باشند نتیجه می‌شود که برخوردار از صلاحیت لازم جهت پاسخگویی می‌باشند.

جدول ۸: توزیع پاسخگویان بر حسب رتبه علمی

درصد متغیر	تعداد	رتبه علمی
٤١.٩	١٣	مربی
٥٤.٨	١٧	استادیار
٣.٢	١	دانشیار
١٠٠.٠	٣١	جمع

۴-۲- یافته‌های کیفی

در این بخش مؤلفه‌های فرهنگ ملی و قدرت منطقه‌ای ایران بر اساس مدل مفهومی به شکل زیر ترسیم گردید؛ و پس از تجزیه و تحلیل مؤلفه‌های هر بعد به ترتیب موردنبررسی قرار گرفته و نتایج آن‌ها مشخص شده است.

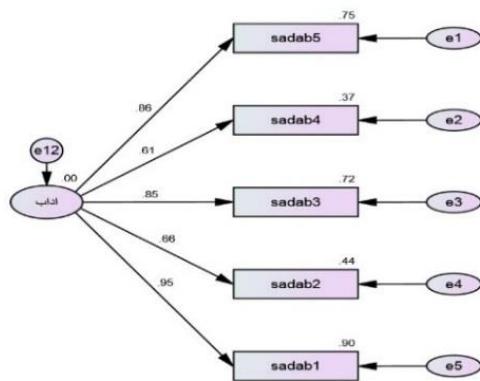

شکاری: الگوهای مفهومی، مؤلفه‌های تأثیرگذار، و قدرت منطقه‌ای.

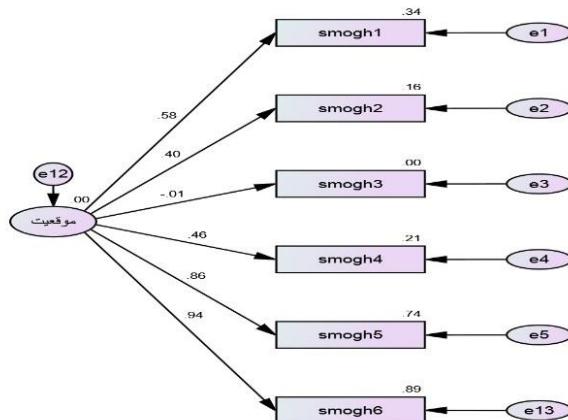
الف-شناسایی ابعاد فرهنگ ملی

آداب و رسوم: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی بالاتر از ۰/۳۰ دارد تائید می‌گردد.

شکل ۲: بار عاملی مؤلفه آداب و رسوم

موقعیت: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی به جز سؤال سوم بالاتر از ۰/۳۰ دارد تائید می‌گردد؛ و سؤال سوم حذف گردید.

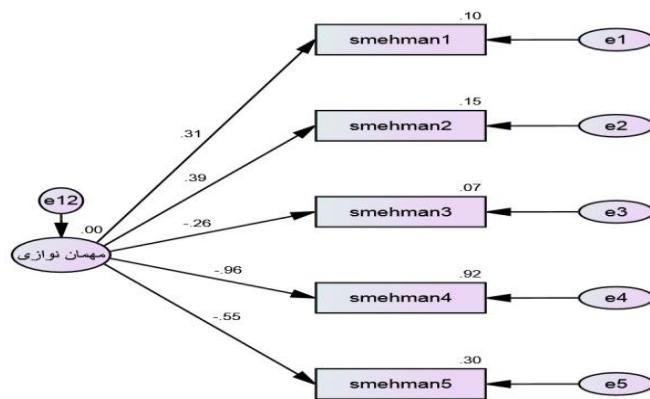

شکل ۳: بار عاملی مؤلفه موقعیت

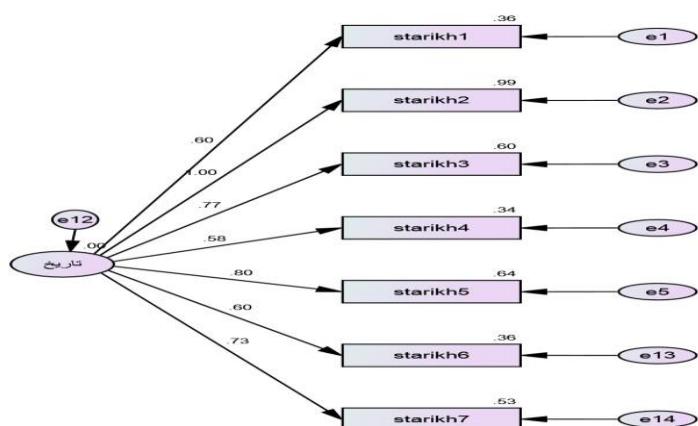
مهمان‌نوازی: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی به جز سؤال سوم بالاتر از ۳۰ دارد تائید می‌گردد؛ و سؤال سوم حذف گردید.

شکل ۴: بار عاملی مهман‌نوازی

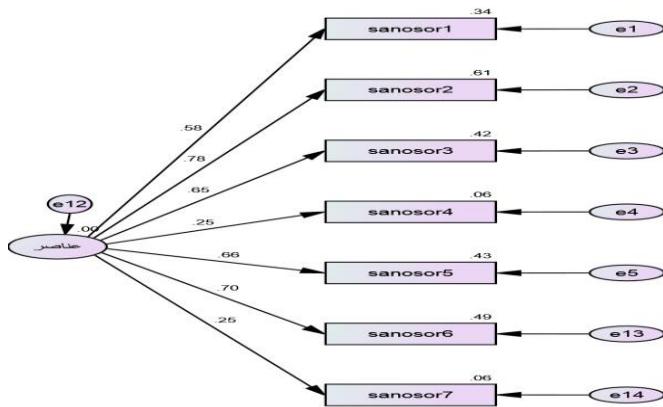
تاریخ: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی بالاتر از ۳۰ دارد تائید می‌گردد.

شکل ۵: بار عاملی تاریخ

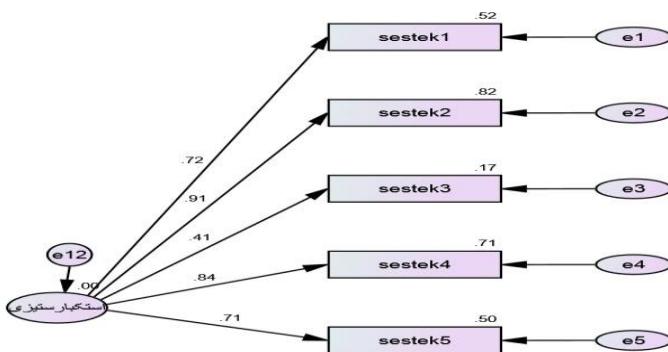
عناصر قومی مذهبی: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی به جز سؤال چهارم و ششم بالاتر از $0/30$ دارد تأیید می‌گردد؛ و سؤالات چهارم و ششم حذف می‌گردد.

شکل ۶: بار عاملی عناصر قومی مذهبی

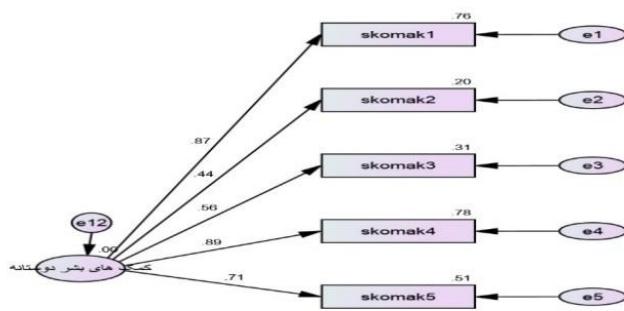
استکبارستیزی: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی بالاتر از $0/30$ دارد و تأیید می‌گردد.

شکل ۷: بار عاملی استکبارستیزی

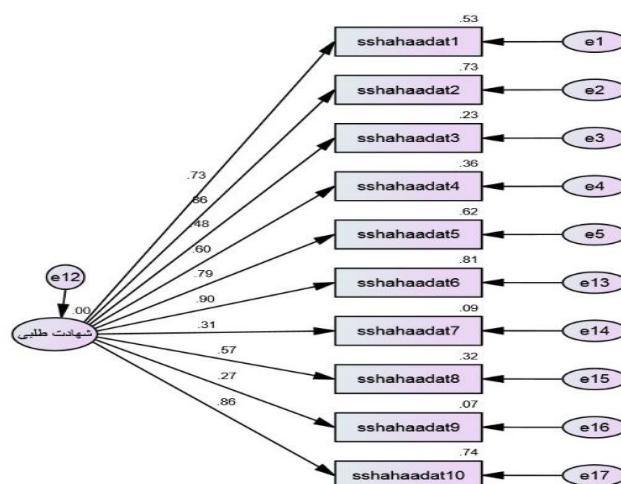
کمک‌های بشردوستانه: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی بالاتر از $0/30$ دارد و تائید می‌گردد.

شکل ۸: بار عاملی کمک‌های بشردوستانه

شهادت طلبی: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی بالاتر از $0/30$ دارد و تائید می‌گردد.

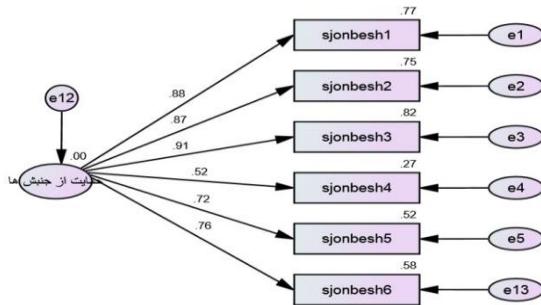
شکل ۹: بار عاملی شهادت طلبی

حمایت از جنبش‌ها: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی بالاتر از $0/30$ دارد و تائید می‌گردد.

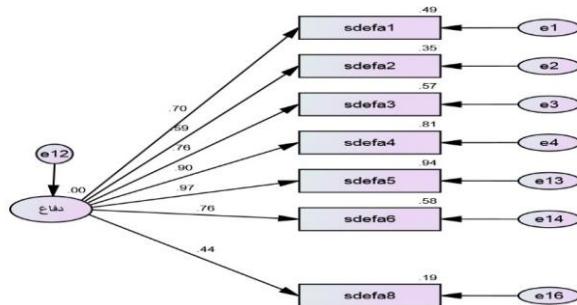

شکل ۱۰: بار عاملی حمایت از جنبش‌ها

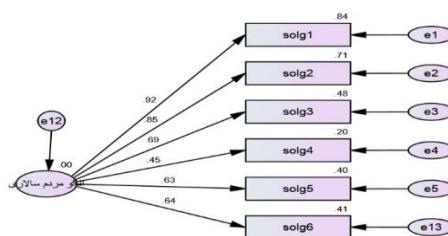
دفاع از نظام اسلامی: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی به جز سؤال سوم بالاتر از ۳۰٪ دارد تائید می‌گردد.

شکل ۱۱: بار عاملی دفاع از نظام اسلامی

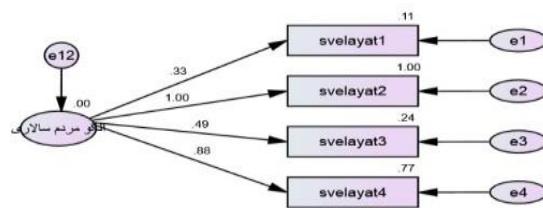
مردم‌سالاری دینی: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی بالاتر از ۳۰٪ دارد تائید می‌گردد.

شکل ۱۲: بار عاملی مردم‌سالاری دینی

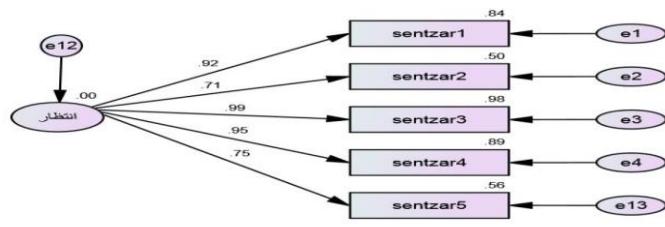
ولایتفقیه: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی بالاتر از $0/30$ دارد تائید می‌گردد.

شکل ۱۳: بار عاملی ولایتفقیه

انتظار: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی بالاتر از $0/30$ دارد تائید می‌گردد.

شکل ۱۴: بار عاملی انتظار

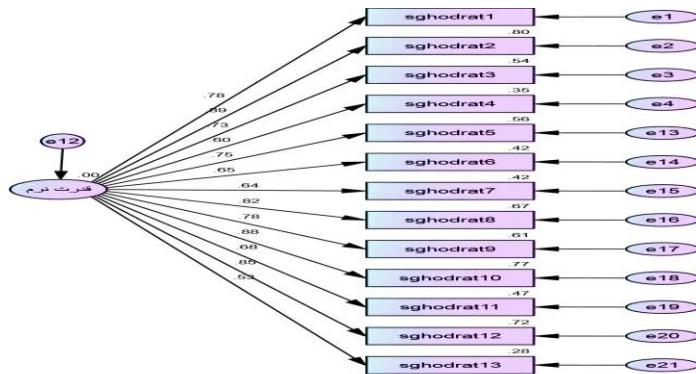

ب - شناسایی ابعاد قدرت منطقه‌ای

ژئوکالپر: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی بالاتر از $0/30$ دارد تائید می‌گردد.

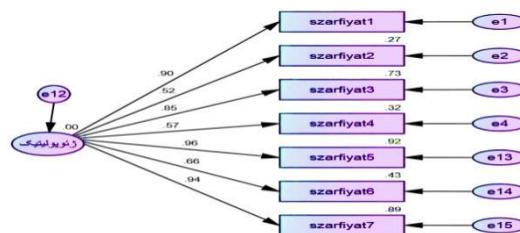

شکل ۱۴: بار عاملی ژئوکالچر

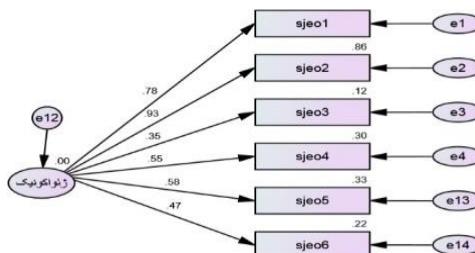
ظرفیت ژئوپلیتیک: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی بالاتر از $30/0$ دارد و تأیید می‌گردد.

شکل ۱۵: بار عاملی ژئوپلیتیک

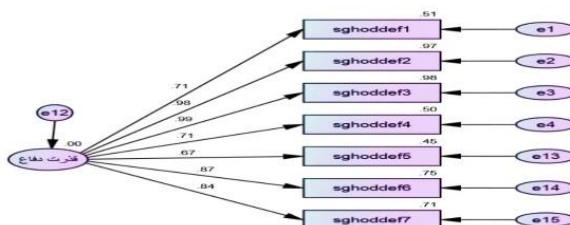
ظرفیت ژئوکونومیک: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی بالاتر از $30/0$ دارد و تأیید می‌گردد.

شکل ۱۶: بار عاملی ژئوکونومی

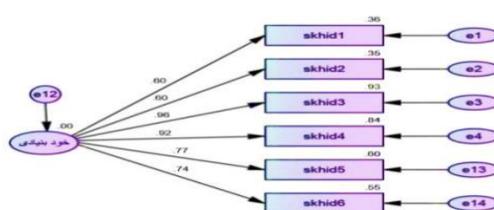
قدرت دفاع: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی بالاتر از $0/30^0$ دارد و تأیید می‌گردد.

شکل ۱۷: بار عاملی قدرت دفاعی

خود بنیادی: برای پاسخ به روایی از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است با توجه به شکل زیر و بارهای عاملی مرتبط به هر کدام از شاخص‌ها می‌توان گفت که تمام شاخص‌ها بار عاملی بالاتر از $0/30^0$ دارد و تأیید می‌گردد.

شکل ۱۸: بار عاملی خود بنیادی

۵- بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۵-۱- نتیجه‌گیری:

مسئله اصلی این پژوهش تحلیل مؤلفه‌های تأثیرگذار فرهنگ ملی ایران بر قدرت منطقه‌ای ایران در غرب آسیا است. از مجموع ۱۳ شاخص بعد ملی و دینی و ارزشی بر اساس الگوی مفهومی ترسیم شده بعد ملی شامل آداب و رسوم، موقعیت سرزمینی، میهمان‌نوازی، تاریخ و تمدن، عناصر قومی و مذهبی، استکبارستیزی و غرور ایرانی، کمک‌های بشردوستانه و بعد دینی و ارزشی شامل شهادت طلبی، پشتیبانی و حمایت از نهضت‌های آزادی‌بخش و جبهه مقاومت، دفاع از نظام و ارزش‌های دینی، الگوی مردم‌سالاری دینی، ولایت‌فقیه، انتظار

و منجی گرایی و تأثیرات آن‌ها بر مؤلفه‌های پنج گانه قدرت منطقه‌ای شامل ژئوکالچر (قدرت نرم)، ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک، ژئوکونومیک، قدرت دفاعی و نظامی، خود بنیادی می‌توان نتیجه گرفت از تعداد شاخص‌های کلی که از ۱۱۹ شاخص کلی فرهنگ ملی ۷۹ شاخص که بعد ملی ۴۰ و بعد دینی و ارزشی ۳۹ و قدرت منطقه‌ای ۳۹ شاخص طراحی شده و ۱۱۶ شاخص پرسشنامه تائید گردیده است و ۴ شاخص که مربوط به بعد ملی از مؤلفه‌های موقعیت سرزمینی، میهمان‌نوازی، عناصر قومی مذهبی بوده حذف گردیده است و در پایان به شکل یک مدل راهبردی ترسیم گردیده است.

جدول ۹: وضعیت کلی شاخص‌ها

ردیف	متغیر/مؤلفه	فرهنگ ملی	قدرت منطقه‌ای	بعد ملی (فرهنگ ملی)	بعد دینی و ارزشی (فرهنگ ملی)	رد شده	تائید شده	تعداد شاخص
۱	فرهنگ ملی					۴	۷۵	۷۹
۲	قدرت منطقه‌ای					۰	۳۹	۳۹
۳	بعد ملی (فرهنگ ملی)					۴	۳۶	۴۰
۴	بعد دینی و ارزشی (فرهنگ ملی)					۰	۳۹	۳۹

جدول ۱۰: شاخص‌های حذف شده ۴ مؤلفه بعد ملی

ردیف	عنوان مؤلفه بعد ملی	عنوان شاخص حذف شده
۱	موقعیت سرزمینی	داشتن مرزهای مشترک با کشورهایی با فرهنگ و تفکرات مختلف می‌تواند قدرت منطقه‌ای ایران را افزایش دهد
۲	میهمان‌نوازی	موقعیت خاص تمدنی و اشتراکات مذهبی باعث رونق تر شدن گردشگری ایران گردیده است
۳	عناصر قومی و مذهبی	عناصر قومی و مذهبی می‌تواند در صورت هرگونه اختلافی مورد سو استفاده دشمنان واقع و بحران آفرین گردد
۴	عناصر قومی و مذهبی	وجود اقوام مختلف کرد و عرب و ترک و لر و بلوج و زیستن مسالمت‌آمیز باعث حس غور ملی و از سویی وحدت آفرین با گروههای همنام در کشورهای منطقه و عدم سو استفاده احتمالی به هر شکل توسط دشمنان می‌باشدند.

ضریب آلفای کرونباخ برای پرسشنامه فرهنگ ملی با ابعاد ملی (۰/۹۵۰) و دینی (۰/۹۶۰) برابر با (۰/۹۷۲) و برای پرسشنامه قدرت منطقه‌ای با (۰/۸۹۶) محاسبه شده است و با توجه

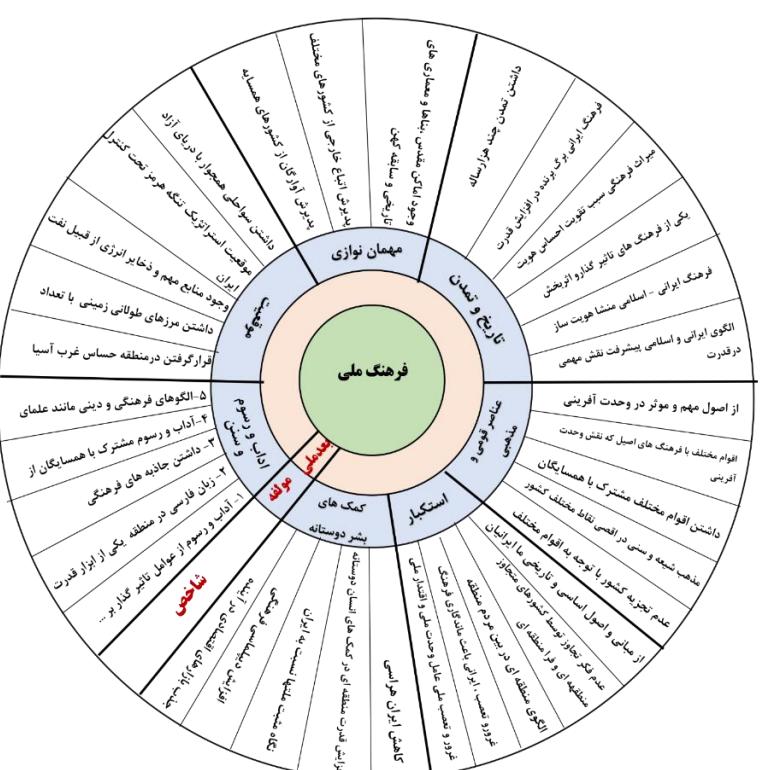

به مقداری ضریب آلفای کرونباخ، می‌توان استنباط نمود که ابزار پژوهش از پایایی نسبتاً مطلوبی برخوردار است.

مدل راهبردی

این مدل شامل ابعاد فرهنگ ملی (ملی و دینی و ارزشی) و قدرت منطقه‌ای است که به دلیل تعدد شاخص‌ها (۱۱۶ شاخص) در ۳ نمودار در ادامه ترسیم شده است (شکل‌های ۱۹ و ۲۰ و ۲۱).

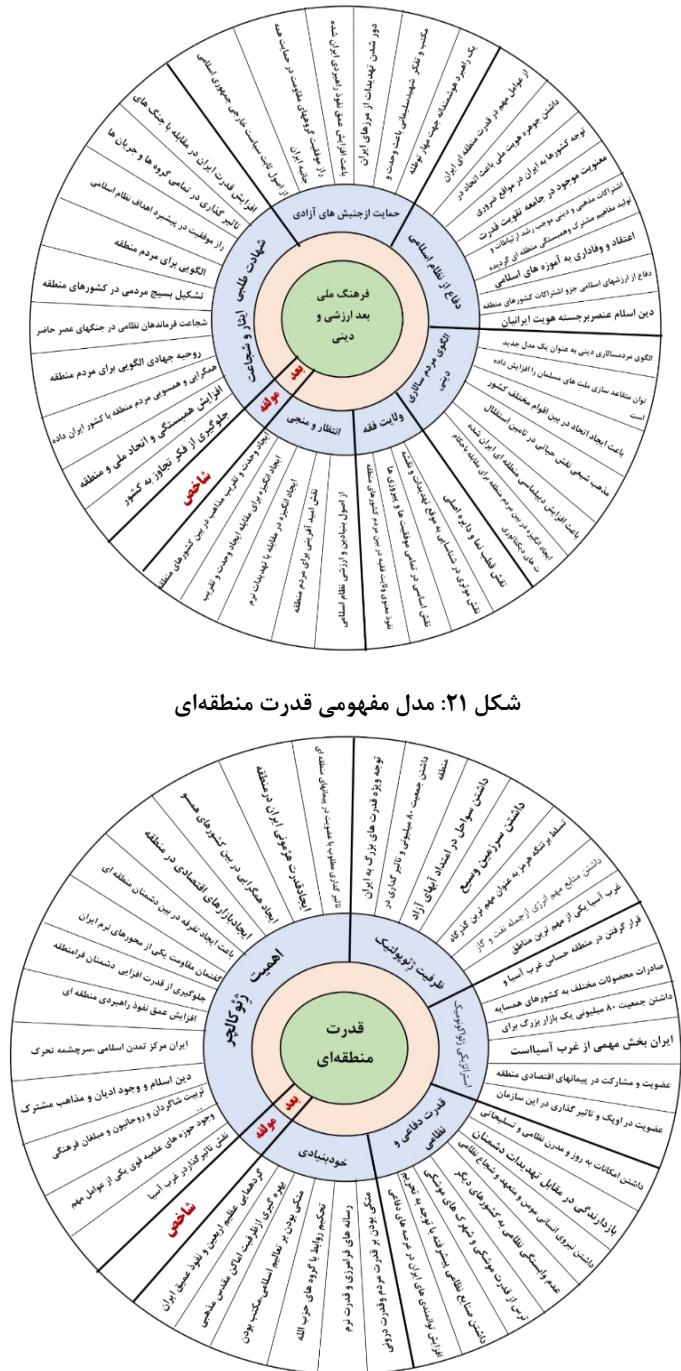
شکل ۱۹: مدل مفهومی فرهنگ ملی (بعد ملی)

شکل ۲۰: مدل مفهومی فرهنگ ملی (بعد دینی و ارزشی)

شکل ۲۱: مدل مفهومی قدرت منطقه‌ای

۵-۲-یشنوده

الف - پیشنهادهای کاربردی

- ۱- پیشنهاد می‌گردد کارگروه‌های تخصصی در خصوص فرهنگ ملی توسط نهادها و مراجع ذیصلاح تشکیل و علل کم‌توجهی به این حوزه بسیار مهم و اثرگذار مورد واکاوی دقیق قرار گیرد.

۲- وزارت امور خارجه بسترهای فرهنگی لازم در راستای تحقق الگوی ابرانی و اسلامی در منطقه بر اساس سند چشم‌انداز ۲۰ ساله ایران با جدیت تمام دنبال نماید.

۳- منطقه غرب آسیا دارای پتانسیل و ظرفیت‌های فراوانی در حوزه فرهنگی می‌باشد که می‌طلبد با توجه به نفوذ فرهنگی قابل توجه جمهوری اسلامی در تعدادی از کشورهای این منطقه بستر لازم برای تحقق این امر مهم فراهم گردد.

۴- با توجه به تضادهای هویتی و ایدئولوژیکی در منطقه غرب آسیا که آن را منطقه شکننده یاد می‌کنند می‌توان با توجه به تلاش‌های صورت گرفته و بسترهای فرهنگی و هویتی ایجادشده بر مبنای وحدت شیعه وطنی بر وفاق و همگرایی موجود برنامه‌ریزی‌های دقیقی به عمل آید.

۵- عضویت ایران در سازمان‌های همکاری‌های اقتصادی شامل شانگهای و اکو می‌تواند بستری برای تحقق نفوذ فرهنگی و هویتی ما ایجاد وهم بستری برای عملی شدن اهداف استراتژیکی ما فراهم سازد.

۶- تولید محصولات و صنایع متکثر فرهنگی، هنری، جذاب، فاخر و ماندگار برای توسعه همکاری‌های منطقه‌ای و گسترش فرهنگ ایرانی و اسلامی

۷- تشکیل ائتلاف‌های فرهنگی، هنری مشترک با هم‌پیمانان فرهنگی در سطح منطقه و تأکید بر ارتقاء مشترکات فرهنگی و تشکیل نشسته‌ای علمی، کنفرانس‌ها، فستیوال‌ها، همایش‌ها و نمایشگاه‌های فرهنگی و هنری بین اندیشمندان، فرهیختگان و دانشمندان جهان اسلام، تولید گفتمان مشترک اسلامی و بهره‌گیری از ابزارهای نوین ارتباطی با استفاده از طرفیت‌های دیپلماسی فرهنگی

۸- ایجاد دانشگاه‌های مشترک و رشته‌های تحصیلی تکمیلی چند فرهنگی بین کشورهای منطقه با مرکزیت ایران

۹- بسترسازی برای ایجاد شبکه‌های گردشگری ملی و بین‌المللی به‌منظور معرفی آثار، مفاخر و دستاوردهای فرهنگ و تمدن اسلامی- ایرانی

۱۰- بازتوانی عمق راهبردی فرهنگی با گسترش و ترویج ارزش‌های اسلامی و انقلابی در منطقه با انتلاف و اتحاد با همه فرق جوامع اسلامی، و همسایگان

- ۱۱- فرصت گرایی، یارگیری و گسترش همپیمانان فرهنگی بهویژه در کشورهای منطقه و جهان اسلام با تمرکز بر ملل، ادیان، سازمان‌ها، جریان‌های همگرا با جمهوری اسلامی ایران
- ۱۲- الهام بخشی با تحکیم الگوی مردم‌سالاری دینی در توسعه کارآمد ملی و نهادینه‌سازی مردم‌سالاری دینی با بهره‌گیری جامعه‌النبی صدر اسلام بر اساس اندیشه والای اسلامی برای دستیابی به جامعه صالح جهانی اسلام و تشکیل امت واحد اسلامی
- ۱۳- طراحی، باز مهندسی و نهادینه‌سازی الگوهای اسلامی - انقلابی فرهنگی متمایز برای جهان اسلام با گسترش خط و زبان فارسی و تنوع فرهنگی و تکثر آن با وحدت اجتماعی
- ۱۴- هدایت، سازمان‌دهی، نظام بخشی، ایجاد فرهنگ خودبادوری اسلامی در راستای تشکیل امت اسوه با تقویت روحیه معنوی، فرهنگ و دیدگاه اعتقادی اسلامی انقلابی و دوری از افراطی گرایی

ب- پیشنهادهای پژوهشی

- ۱- توصیه می‌شود علاقه‌مندان به حوزه مطالعات هویت و فرهنگ ملی ایرانی سایر مؤلفه‌های تأثیرگذار بر فرهنگ ملی را مورد بررسی و کنکاش قرار دهند چون این عرصه بهشت مورد بی‌توجهی و اغفال قرار گرفته است.
- ۲- روش‌های ترکیبی شامل پژوهش‌های کیفی و کمی بهترین روش برای انجام تحقیقات علمی می‌باشد که می‌تواند پاسخ مناسب و مطلوبی برای جواب سوالات و اهداف تحقیقات ارائه نماید
- ۳- پژوهشگران با استفاده از تکنیک‌های پیش‌بینی و آینده‌پژوهی، تحولات فرهنگ ملی ایرانی را مورد کنکاش و شناسایی قرار داده و تحقیقات خود را براین اساس پایه‌ریزی نمایند.
- ۴- محققان به بررسی تطبیقی هویت ترکیبی در ایران با جوامع مشابه همت گمارند و روندهای جهانی در این خصوص را بررسی کنند. با از وقوع چالش‌های هویتی در سایر جوامع مطلع و از بروز آن‌ها در ایران جلوگیری به عمل آید.

۶- منابع

۱- متابع فارسی

- ۱) احمدی پور، زهرا، دیگران (۱۳۸۹)، تحلیل ژئولیتیکی فرصت‌ها چالش‌های همگرایی در منطقه غرب آسیا، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال اول، ش اوی، بهار و تابستان
- ۲) افشردی، محمدحسین، مدنی، سید مصطفی (۱۳۸۸)، ساختار نظام قدرت منطقه‌ای در خاورمیانه با تأکید بر کشورهای برتر منطقه، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۳، ش ۱۳

- (۳) اکرانی، زهرا، (۱۳۹۸)، **تأثیر ژئوکالچر منطقه‌ای بر روابط میان ایران و کشورهای آسیای مرکزی**، فصلنامه مطالعات آسیای جنوب غربی، سال دوم، شماره ۵، صص ۴۵-۶۶
- (۴) ایزدی، حجت‌الله (۱۳۸۷)، **مبانی قدرت نرم در جمهوری اسلامی ایران**، فصلنامه مطالعات بسیج، سال یازدهم، شماره ۴۱
- (۵) بزرگ، کیهان (۱۳۹۷)، **سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در خاورمیانه**، چاپ دوم، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه
- (۶) پرهان، مهدی، دیگران (۱۳۹۸)، **همسویی ایدئولوژی و منافع ملی و روند قدرت‌یابی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶-۱۳۶۸)**، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا شماره ۴۰ - ۴۴ - ۲۳
- (۷) پیشگاهی فرد، زهرا، دیگران (۱۳۹۱)، **ژئوکالچر و نقش آن در مشروعيت حاکمیت نظام جمهوری اسلامی در ایران**، جغرافیای فرهنگی جهان اسلام، سال سوم، ش ۳
- (۸) پورفرد، مسعود، (۱۳۸۵) **مردم‌سالاری دینی، قم، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی**، چاپ دوم،
- (۹) تری ج. جردن، لستر راونتری (۱۳۸۰)، **مقدمه‌ای بر جغرافیای فرهنگی**، ترجمه سیمین توکلی و محمد سلیمانی، تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- (۱۰) تسلیمی، محمد سعید، دیگران (۱۳۸۹)، **مدل اثرگذاری فرهنگ ملی بر کار تیمی در ایران، راهبرد فرهنگ**، شماره دهم و یازدهم، صص ۱۶۲-۱۲۷
- (۱۱) جوشقانی، حسین (۱۳۸۹)، **جنگ نرم از دیدگاه قرآن**، تهران، ساقی
- (۱۲) جوکار، محمدصادق، دیگران (۱۳۸۹)، **درآمدی نظری بر چیستی رابطه فرهنگ ملی و امنیت ملی در ایران**، فصلنامه مطالعات ملی، ۴۱، سال یازدهم، شماره ۱، صص ۱۷۸-۱۵۵
- (۱۴) حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۱)، **مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی**، تهران: انتشارات سمت، جلد ۵
- (۱۵) حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۵)، **اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک**، مشهد: انتشارات پاپلی
- (۱۶) حافظ نیا، محمدرضا و دیگران (۱۳۹۳)، **فلسفه جغرافیای سیاسی**، چاپ اول، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، ۱۵
- (۱۷) حیدری، منصور، قربی، سید محمدجواد (۱۳۹۵)، **مؤلفه‌های قدرت نرم ایران در سند مؤلفه‌های هویت ملی ایرانیان (مطالعه ارزش‌های فرهنگی)**، فصلنامه علمی و پژوهشی مطالعات قدرت نرم سال ششم، ش ۱۵
- (۱۸) حسینی، سید رضا (۱۳۹۰)، **الگوی مردم‌سالاری دینی و نسبت آن با بیداری اسلامی**، فصلنامه جستارهای سیاسی معاصر، سال دوم، شماره دوم، ص ۳-۲۶

- ۱۹) خرمشاد، محمدباقر، مرادخانی، حمید (۱۳۹۴)، بررسی جایگاه قدرت منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران بر اساس الگوی سوات، *فصلنامه علمی، پژوهشی، رهیافت انقلاب اسلامی*، سال نهم، ش ۳۳
- ۲۰) دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۹۱). *سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*. چاپ چهارم. تهران: سمت.
- ۲۱) دهشیری، محمدرضا (۱۳۸۰)، درآمدی بر نظریه سیاسی امام خمینی (رحمه‌الله علیه)، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی
- ۲۲) راجی، سامان (۱۳۹۷)، مقایسه تطبیقی فرهنگ ملی کشورهای مختلف دنیا از منظر مدل فرهنگی شش بعدی هافستد، پنجمین همایش ملی پژوهش‌های مدیریت و علوم انسانی: تهران
- ۲۳) رحمان سرشت، حسین، دیگران، نقش فرهنگ ملی در پیوستن شرکت‌های ایرانی به شرکت‌های فرامللی، مدیریت کسب و کارهای بین‌المللی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و بازرگانی دانشگاه تبریز، سال اول، شماره ۱، صص ۲۴-۱
- ۲۴) رئوفی، محمود، (۱۳۸۹) *دین و ارتباطات*، سال هفدهم، شماره اول و دوم، بهار و تابستان، صص ۱۱۲-۹۱ مربوط به هویت دینی
- ۲۵) زارعی، بهادر و دیگران (۱۳۹۰)، اصل تمامیت ارضی از دیدگاه جمهوری اسلامی ایران، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۸. ص ۲۳۶
- ۲۶) شکوری، ابوالفضل، وزیریان، امیرحسین (۱۳۹۸) *ارزیابی قدرت منطقه‌ای ایران معاصر*، مقایسه پهلوی دوم و جمهوری اسلامی ایران، *فصلنامه، ژئوپلیتیک*، سال ۱۵ شماره سوم، صص ۷۵-۳۵
- ۲۷) صادقی، احمد (۱۳۸۷)، *تبارشناسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، *جایگاه هویت، فرهنگ و تاریخ*، *فصلنامه سیاست خارجی*، سال ۲۲، ش ۲
- ۲۸) صفی، سید حمزه (۱۳۸۹)، *کالبدشکافی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، چاپ دوم، تهران انتشارات دانشگاه امام صادق.
- ۲۹) طارمی، کامران (۱۳۸۲)، *تحلیلی بر نقش موشک‌های بالستیک در دکترین دفاعی ایران*، *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران*، شماره ۵۹. ۱۷۹-۱۹۴
- ۳۰) عابدی، حمید (۱۳۸۵)، *رسوم آیینی و ارزش‌های اخلاقی*، *حديث زندگی*، سال ششم عباسی سمنانی، علیرضا (۱۳۹۲)، *موقعیت ژئوپلیتیکی ایران در مناسبات قدرت منطقه‌ای و جهان*، *فصلنامه اطلاعات جغرافیایی*، دوره ۲۲، شماره ۸۶.
- ۳۲) عزتی، عزت‌الله. (۱۳۸۰)، *ژئوپلیتیک*، تهران: انتشارات سمت،

- (۳۳) فیرحی، داود (۱۳۹۳)، *فقه و سیاست در ایران معاصر*. جلد اول، تهران: نشر نی.
پژوهشکده مطالعات راهبردی
- (۳۴) قنبر لو، عبدالله (۱۳۸۸)، *مفهوم و ماهیت قدرت منطقه‌ای*. فصلنامه مطالعات
راهبردی، ش ۴۶
- (۳۵) کاوی، مریم (۱۳۹۴)، *میراث روایی*. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری
- (۳۶) کارگر، رحیم (۱۳۹۲)، *مهدویت و جایگاه آن در چشم‌انداز فرهنگی جمهوری
اسلامی ایران (رویکرد پژوهشی)*. فصلنامه انتظار موعود، سال ۱۳، شماره ۴۰
- (۳۷) کتابی، امیرعلی، نباتیان، محمد اسماعیل (۱۳۹۸)، *مؤلفه‌های قدرت منطقه‌ای
جمهوری اسلامی ایران*. فصلنامه علمی پژوهشی، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال نهم
شماره ۳۳-صفحات ۱۱۳-۱۳۰
- (۳۸) کریمی، مصطفی و دیگران (۱۳۸۸)، *راه و راهنمایی، مبانی اندیشه اسلامی*، قم:
موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رحمه‌الله علیه)
- (۳۹) گنجی، محمدحسن (۱۳۸۰)، *تفسیری، در ترجمه سید حسن صدوق وینی در: کلیدهای
ژئوپلیتیک*. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- (۴۰) گل کرمی، عابد و دیگران (۱۳۹۷)، *تبیین ژئوپلیتیک سیاست خارجی جمهوری
اسلامی ایران، با تأکید بر قابلیت‌های ژئوکنونمیک*. نشریه تحقیقات کاربردی علوم
جغرافیایی، سال هجدهم، شماره ۴۹-۴۷-۳۷
- (۴۱) گودرزی، حسین (۱۳۸۵)، *مفاهیم بنیادین در مطالعات قومی*. تهران: انتشارات تمدن
ایرانی
- (۴۲) مبینی دهکردی، عبدالله (۱۳۹۴)، *راهبردهای فرهنگی: مکتب فکری، الگوی
تحلیلی فرهنگ و مدل طراحی راهبرد*. شهرکرد: نشر مقاومت
- (۴۳) محمدزاده، توحید (۱۳۹۷)، *ویژگی‌های قدرت منطقه‌ای و تطبیق آن با شرایط
جمهوری اسلامی ایران*. تحریریه نشریه همساگردی
- (۴۴) موسوی زاده، علیرضا، جاودانی مقدم، مهدی (۱۳۸۷)، *نقش فرهنگ ملی در سیاست
خارجی جمهوری اسلامی ایران*. دانش سیاسی. سال چهارم، ش ۲-۱۸۷-۲۲۵
- (۴۵) مجتبه‌زاده، پیروز (۱۳۹۰)، *جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی*. تهران: انتشارات
سمت
- (۴۶) مجتبه‌زاده، پیروز (۱۳۸۱)، *جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی*. تهران: سمت
- (۴۷) میرمحمدی، داود (۱۳۸۳)، *گفتارهایی درباره هویت ملی در ایران*. تهران: موسسه
مطالعات ملی

- ۴۸) میرزایی، سیدحسن، مدنی، سید مصطفی، (۱۳۹۶)، بررسی ساختار قدرت در منطقه غرب آسیا با تأکید بر ۵ کشور پیرامون (بحرين، قطر، امارات، کویت، عمان)، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌الملل دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا-شماره ۳۳ صص ۶۶-۳۱
- ۴۹) نخعی، هادی (۱۳۷۶)، توافق و تراحم منافع ملی و مصالح اسلامی، بررسی تطبیقی سیاست خارجی دولتهای ملی و اسلامی، تهران: دفتر مطالعات سیاسی
- ۵۰) یزدانی، عنایت‌الله، قاسمی، مصطفی، سلطانی، محمدجواد (۱۳۹۴) مردم‌سالاری دینی: قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، سال پنجم، شماره ۱۲، ص ۱۱۷-۱۴۸

بیانات:

مراسم تنفیذ حکم ریاست جمهوری ۱۳۷۲/۵/۱۲ قابل دسترسی در <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2678>

